

”Hornblæserne, de små raske 16 års drenge”

AF MARTIN CORFIX

”Den lille Hornblæser” på Rådhuspladsen i København, rejst i 1899, er i dag et næsten glemt nationalt mindesmærke, men i flere generationer erindrede man derved netop alle de drenge i 14-17-års alderen, de såkaldte ”spillemænd”, der deltog i de slesvigske krige. H.P. Holst skrev sit nationale digt, ”Den lille Hornblæser”, der udkom i november 1849, og som med lynets hast blev uhyre populært. Treårskrigen gjorde drengene til ikke alene regimenternes, men også befolkningens yndlinge, og siden hen begyndte de små hornblæsere at dukke op i meget af erindringslitteraturen, hvor netop populariteten omkring ”hornblæserne, de små raske 16 års drenge”, fremhævedes.¹ Men var H.P. Holsts digt baseret på en virkelig lille hornblæser? Hvem var disse drenge, hvor kom de fra, hvad blev der siden hen af dem, og hvorfor går der i en betragtelig del af den danske regimentsmusiks navne i 1800-tallet en rød tråd til Slesvig, Holsten og Lauenburg? Disse spørgsmål afdækkes i denne artikel.

Indledning

En stor del af musikernavnene i den danske hær i 1800-tallet har rødder tilbage til hertugdømmerne og en hel særlig institution, Christians Plejehus i Egernførde. Plejehuset var en musikalsk udklækningsanstalt for fattige børn af underofficerer og spillemænd, hvor drenge kunne optages og uddannes til militærmusikere, og de afgik fra plejehuset efter deres konfirmation til de forskellige musikkorps i hæren. Da nu plejehuset lå i Egernførde, var der et naturligt optag af drenge fra hertugdømmerne og helt ned til grænsen ved Altona, og disse drenge, der gjorde de slesvigske krige med, kom som militærmusikere til at præge den danske militærmusik længe efter, at hertugdømmerne i 1864 var erobret af Preussen/Østrig, idet de gik med deres regimenter til nye garnisoner i det egentlige Danmark. Det er dog sparsomt med litteratur, vi har om Christians Plejehus, og så at sige ingen har tilbundsgående beskæftiget sig med institutionen som ”planteskole” for og leverandør af mange af de små hornblæsere til hærens forskellige regimenter. Området har derfor hverken militær- eller musikhistorisk været behandlet i forskningslitteraturen. Rigsarkivet rummer arkivalierne for Christians Plejehus, og netop med afsæt i plejehusets stambøger vil vi opspore nogle af dren-

gene og finde ud af, hvor kom de fra, og hvad der siden hen blev af dem, når de afgik fra plejehuset og ud til de forskellige regimentsorkestre. Ved hjælp af dette kildemateriale sammenholdt med oplysningerne fra trykte kilder og erindringer samt vigtigt billedmateriale fra Rigsarkivet, Det Kgl. Bibliotek og et enkelt stadshistorisk arkiv er det lykkedes at sætte navne på og finde frem til flere af de for længst glemte plejehusbørn, fattig- og opfostringshusenes drenge og de almindeligt rekrutterede hornblæserdrenge og deres gang udi musiklivet og i sidste ende – for plejehusbørnenes vedkommende – deres videre vej til det egentlige Danmark, hvor de efter 1864 blev godt integreret. Hvorvidt drengene havde et reelt valg, når det var musikken, der blev deres levevej som hoboister² og hornblæsere i hæren, kan diskuteres, men deres vej i musikken var dog både en social og kulturel proces, det eneste springbræt ud af armoden, hvor de fleste drenge hævdede sig fra bundløs fattigdom op ad den sociale rangstige og endte som agtede musikere og musikdirigenter ved garnisonsbyens militære musikkorps.

At skrive en artikel om et så afgrænset emne som de små hornblæsere ud fra så begrænsede kilder og spredte erindringer kan indimellem synes som en mosaik. Det sekundære kildemateriale vil sammenholdt med kilderne og billedmaterialet dog danne en helhed. Indimellem vil vi lade tidsvidnerne tale. Citaterne kan synes lange, men for fremstillingen er det vigtigt, at de sparsomme vidnesbyrd om "hornblæserne, de små raske 16 års drenge"³, kommer til orde. Mange af beretningerne er tillige fra publikationer, som i dag er mindst 100 år gamle og derfor ikke almindeligt tilgængelige.

Generelt har der i nyere tid ikke været den store interesse for udforskningen af de små hornblæsere, og det kan undre, at musikhistorikerne har vist så lidt interesse for den historie, når nu flere berømte musikpersonligheder som for eksempel H.C. Lumbye og Carl Nielsen som blot 14-årige trådte deres barnesko i militærmusikken som henholdsvis trompeter og hornblæser. Et strejftog i den militærhistoriske litteratur fra begyndelsen af 1900-tallet viser dog, at flere har beskæftiget sig med hornblæserinstitutionen blot ikke mere dybdegående: Krøyer og Hinges bog om den danske underofficer gennem tiderne kommer med sparsomme, men dog vigtige oplysninger om de små hornblæsers rekruttering og institutionen i Egernfærde. Musik- og militærhistorikeren Niels Friis kommer ligeledes med betydningsfulde optegnelser i sært trykket *Militærmusikken* om den danske regimentsmusiks organisation, dens mænd og musikere fra hertugdømmerne, de såkaldte "holstene-

re". Feltpræsten Høyer Møllers erindringsbog fra Treårskrigen må også fremhæves, idet han er den, der i opdrag for Krigsministeriet lukker Christians Plejehus ned, da undervisningen i institutionen i en årrække har været i forfald. Børge Barløse kommer i sin lille artikel om plejehuset med supplerende information, ligesom der er medtaget en hel del bøger og artikler om militærmusikken og de slesvigske krige, hvor hornblæserne nævnes sporadisk. Det gælder blandt andet Bøgeskov og Arendrups lærde artikler samt Otto Vaupels *Kampen for Sønderjylland 1848-50* og *Vor sidste kamp for Sønderjylland* af Liliefalk og Lütken samt en del regiments- og bataljonshistorier. H.P. Holsts digt og særligt spørgsmålet om, hvorvidt digtets lille hornblæser var en historisk person, bliver også behandlet, og sammen med spændende erindringer af oberst Ræder om den lille hornblæser, Dinesen, vil det blive dokumenteret, at netop Dinesen gav inspirationen til Holsts digt. I samtiden fik digtet en meget stor, national betydning, der bevirkede en interesse for og dyrkelse af de små hornblæsere. I meget af erindringslitteraturen er det da også "det raske" ved de små hornblæsere, der fremhæves, og der må nok indimellem tages et forbehold, idet erindringer har det med at blive både dramatiserede og også "bedre" med årene. Desuagtet tjener erindringerne som forståelsesramme og fortæller os noget om den popularitet og betydning, hornblæserne fik i den nationale fortælling som hele folkets yndlinge. Vi hører sjældent om det traumatiserende ved krigen, men en enkelt lille hornblæser har dog mange år efter skrevet om sin angst, da han som 14-årig for første gang i sit liv ser en dræbt fjende.

Militærmusikeren Vilhelm Dræbys erindringer efter hans dagbogsnotater, der foreligger i manuskript i de historiske samlinger på Sønderborg slot, har ikke før været publiceret og er det eneste vidnesbyrd fra en spillemand, der bidrager med ny viden, når vi med den 17-årige hornblæser Dræby drager i felten i den sidste slesvigske krig. Komponisten Carl Nielsens erindringer i bogen *Min fynske barndom* om de gamle hornblæserveteraner fra hertugdømmerne vil sammenlignet med Vilhelm Dræbys optegnelser om samme fortælle os om to modstridende syn på "holstenerne", ligesom Dræby vil bringe os på sporet af de hvervede spillemand fra de tyske stater, som han ikke så med milde øjne på. I dag lyder det da også som et utænkeligt arrangement, at fremmede musikere fra de tyske stater, som Danmark lå i krig med, var en del af den danske hær i 1864! Vi sætter navne på flere af de tysk-hvervede og afdækker, hvad der siden blev af dem, da denne hvervning ophørte med hærloven af 1867.

Militærmusikkens organisation i de slesvigske krige

I krigene 1848-50 og 1864 opererede man med to former for militære musikkorps: brigademusikkorpsene, der var harmoniorkestre, det vil sige besat med træblæser- og messinginstrumenter, og bataljonsmusikkorpsene, der havde ren messingbesætning.⁴ Efter hærordningen 1841-42 havde Danmark fire brigademusikkorps foruden musikorpset ved Den Kongelige Livgarde til Fods. Brigademusikken hørte hjemme i den tids store garnisonsbyer: 1. og 2. Brigades Musikkorps i København, 3. Brigades Musikkorps i Fredericia og 4. Brigades Musikkorps i Rendsborg. Brigademusikken og musikorpset ved Livgarden til Fods havde en besætning på hver 27 musikere: "1 brigade tambour; 10 hoboister af 1ste klasse [hoboist var datidens betegnelse for en musiker ved et brigademusikkorps og Livgardens til Fods], heriblandt forblæseren [datidens betegnelse for musikdirigenten]; 8 hoboister af 2den klasse; 8 hoboister af 3die klasse".⁵ Brigadetamburen var den, der rangerede højest i hierarkiet og havde blandt andre goder "frit hus". Desuden nød hoboisterne fri mundering samt et brød hver femte dag!⁶ Hvert brigademusikkorps kunne forstærkes med indtil fem fra bataljonerne afgivne tamburer til at betjene slagtojsinstrumenterne, så det reelle antal kom op på 34 mand.⁷

5. Regiments Musikkorps på Als 1864. Under krigen 1864 var bataljonerne udvidet til regimenter. Musikkorpset er identisk med 5. Bataljons Musikkorps, musikorpset, som komponisten Carl Nielsen blev optaget i i 1879. Foto: Peter Elfelt. Kilde: Rigsarkivet.

Til hver af de 23 linjebataljoner (først i 1852 havde alle bataljoner fået musikkorps) var der ved hærordningen 1841-42 normeret et musikkorps af størrelsen: "1 stabshornblæser (overspillemand) [musikdirigent]; 8 hornblæsere (spillemænd) [datidens betegnelse for en musiker ved et bataljonsmusikkorps] af 1ste klasse; 8 hornblæsere (spillemænd) af 2den klasse".⁸ Årligt blev der fra armeen bevilget 120 rigsdaler til instrumenter og noder til bataljonsmusikken, men merudgiften ved at holde musik blev betalt af bataljonernes officerer – en cirka 150 til 160 rigsdaler årligt. Officererne betalte således af egen lomme, for at de kunne nyde en god bataljonsmusik.⁹ Ikke siden de slesvigske krige rådede hæren over et så stort musikpersonale, mere end 600 musikere, her iblandt drenge på 14 år, der almindeligvis kunne optages i regimentsmusikken efter deres konfirmation.¹⁰

Forskellen mellem de to former for musikkorps var, at bataljonsmusikens hornblæsere mere var "frontsoldater" end deres kolleger i brigademusikken. I Treårskrigen var brigademusikken dog med i forreste linje som samlet enhed og kunne ledsage troppernes stormløb med en opildnende hurtigmarch eller stormmarchgalop. I 1850 deltog således den senere fra Tivoli og Folketeatret så kendte musikdirektør C.C. Møller – komponisten til den kendte "Bataille March" fra 1864 – som 27-årig hoboist i Istedslaget med 2. Brigades Musikkorps. Men bataljonsmusikerne forrettede dobbelttjeneste: de kunne dels virke samlet som musikkorps "for at danne en hornmusik", dels som i begge slesvigske krige deles ud til bataljonernes kompagnier som hornblæsere, der var etog signaltjenesten mellem de militære afdelinger i felten.¹¹ Det var erfaringerne fra Den Preussiske Syvårskrig (1756-1763) og særligt Den Nordamerikanske Uafhængighedskrig (1775-1783), der for alvor lærte europæerne denne ny jægertaktik: føring af tropper i spredt orden ved hjælp af hornsignaler. Først i de lette jægerbataljoner og siden ved de lette infanteribataljoner.¹² Stabshornblæseren var chefens højre hånd, idet han skulle blæse chefens ordrer, de mange udførelsessignaler, ud til de forskellige kompagnier: Ligesom en telegraf blev signalet ført videre fra hornblæser til hornblæser ud til den tiltænkte afdeling, for eksempel "2. jægerkorps! Avancer!" Stabshornblæseren var derfor som oftest bereden, så han kunne følge chefen alt afhængigt af, hvilket terræn man kæmpede i.¹³ Bataljonshornblæserne var altså i forreste linje, og ikke sjældent faldt hornblæseren sammen med sin befalingsmand: I Istedslaget havde oberst Læssøe ved angrebet på Grydeskov taget position på en bakke med sin ordonnans og stabshornblæser: "Imidlertid

faldt kuglerne tættere om de på bakken holdende ryttere. Først blev ordonnansen truffen, og kort efter sank stabshornisten af hesten; men Læssøe holdt urokkelig på skimlen. For at få sin chef til at forlade denne farlige post sagde adjutanten: "Hr. obersten ser, at fjenden sigter efter flæsket, det går ud over ærterne."¹⁴ Læssøe svarede i samme spøgende tone: "Er de bange, så dæk Dem." Kort efter lå Læssøe selv død med gennemskudt bryst.¹⁵ Ligeledes den 6. april 1864, hvor en preussisk gardebataljon angreb forpostkompagnierne i skyttegravene foran Dybbøl: "snart efter ramte en dræbende kugle kaptajn Hansen, medens han færdedes i løbegraven; hans hornblæser, Bottelé, var falden ved hans side kort forinden."¹⁶

Det Kongelige Christians Plejehus i Egernførde

Når man dykker ned i den danske regimentsmusik i 1800-tallet, går der i en betragtelig del af musikernavnene en rød tråd til Slesvig, Holsten og Lauenburg. Fællesbetegnelsen helt op i vor tid om disse musikere har været "holstenerne", og den sidste, jeg husker, der brugte ordet, var janitsharen, kgl. kapelmusikus Hans Fulling (1912 – 2002); når han stod på bar bund med hensyn til et musikernavn, sagde han: "det er nok en holstener!"¹⁷ De små hornblæsere blev for en stor dels vedkommende rekrutteret fra fattig- og opfostringshusene, hvor der var en tradition for, at drenge, "der havde øre", fik undervisning i blæser- og slagtøjsinstrumenter med henblik på, at de siden hen skulle gøre fyldest i militærmusikken. Men var det et tilfælde, at så mange fra hertugdømmerne blev musikere i den danske hær? Ingenlunde, for sporet leder os til en ganske særlig stiftelse, Det Kgl. Christians Plejehus i Egernførde. Plejehuset var oprettet af Frederik V i 1764 i København som "Invalidehotel"; en forsørgelsesanstalt for invaliderede veteraner, soldaterenker og forældreløse børn af underofficerer og spillemænd. Plejehuset blev i 1785 flyttet til Egernførde, og her blev det for alvor en "planteskole", en ret avanceret musikskole, der leverede dygtige spillemænd og underofficerer til armeen. Plejehuset kunne rumme 380 individer; 200 veteraner, "invaliderne;" 60 soldaterenker; 80 drenge og 40 piger.¹⁸ Landgreve Carl af Hessen og statholder i hertugdømmerne – Kronprins Frederiks (senere Frederik VI) svoger – stillede sine tidligere fabriksbygninger til rådighed for staten til plejehuset. Drengene var ligesom veteranerne uniformeret i rød uniformskjolefrakke, blå benklæder – om sommeren hvide – med hue, og fra plejehuset hørtes på militærvis dagligt om

morgenen, "reveille", og om aftenen, "tappenstreg", udført af musikpoderne.¹⁹ Ofte så man hele søskendeflokke, der blev indskrevet i plejehuset, som ydede frit ophold og sørgede for børnene til og med konfirmationen. Under opholdet blev drengene uddannet af en musiklærer, plejehusets "Musicus", Johann Friderich Mehder²⁰, til hoboister, hornblæsere, tamburer og trompetere og gik efter deres konfirmation direkte fra plejehuset til de af armeens afdelinger, der havde brug for dem. Drengene, der kaldtes "alumner", var allerede fra optagelsen i plejehuset bundet for en periode af otte års tjeneste, når de var konfirmeret og afgået til et regiment, men kunne efter de otte år vælge at udtræde eller fortsætte.²¹ Ved at gennemgå stambøgerne for Christians Plejehus ses, at størsteparten af drengene stammede fra hertugdømmerne, men der var også et aneligt antal drenge, der blev sendt fra alle egne af det egentlige Danmark til plejehuset, ligesom enkelte drenge fra Norge og Sverige samt enkelte fra flere tyske stater også blev optaget. I plejehuset var de så gennemsnitligt i syv til ti år, til de blev konfirmeret.²² Vi kan i stambøgerne se, at der er en aldersforskel på, hvornår de forlod plejehuset, og det var konfirmationen, der var udslagsgivende: I en tilføjelse fra 1759 til konfirmationsforordningen af 1736 var det bestemt, at præsten ikke måtte antage børn til konfirmation under 14-15 år, og alle skulle være antaget, før de var 19²³, så aldersmæssigt har afgang fra plejehuset været afhængig af, hvornår drengene blev konfirmeret. Som sagt var deres vej forudbestemt til otte års tjeneste ved et musikkorps, men de fleste fortsatte den militære musikervej, hvor mange kom til at stige op af den sociale rangstige fra et liv mange gange født i håbløs fattigdom til agtet musiker eller musikdirektør i borgerskabet netop gennem deres ansættelse i garnisonsbyens regimentsmusik. Det gjaldt også for de drenge, hvis far var underofficer og fik skrevet sønnen i "spillemandsnummer" ved sit kompagni. Disse drenge blev også kaldt "skillingsbørn", idet faderen modtog "den daglige skilling" mod, at hans søn var bestemt til en fremtidig tjeneste ved hans regiment. Underofficerssønner, der for eksempel stod i "spillemandsnummer"²⁴ ved Danske Livregiment, blev i lighed med plejehuset i Egernførde indkvarteret på Sølvgades Kaserne i København, fra de var 10 til 14 år. Regimentet havde nu ansvaret for deres skoleundervisning og "deres militære og moralske dannelse"²⁵ samtidig med, at de blev oplært til musikere af regimentets hoboist. De boede i de fire år på kasernen sammen med de andre drenge, der stod i spillemandsnummer, under opsyn af en sergent og hans kone på barselsstuen.²⁶

Som beskrevet indeholdt plejehuset i Egernførde en efter tiden ret avanceret musikskole, hvor drengene antageligt modtog ene- og gruppeundervisning af musiklæreren, og formodentlig underviste de ældste og dygtigste drenge de yngre årgange i skalaer og nodelære, ligesom drengene stiftede bekendtskab med datidens militærmusik; ouverturer, valse, marcher, polkaer, galopper, fædrelandssange, operaarier, romancer og de mere jordnære hornsignaler. Det har nok også indimellem været sådan, som den lille hornblæser Carl Nielsen erindrede fra dengang, da han ved regimentsmusikken i Odense af overhornblæser Schreiber, der talte med tysk tonefald, blev undervist i altbasunspillet; i Titousouverturen af Mozart gik det galt, da der i stykket forekom nogle soloagtige ottendedels-passager, som Nielsen ikke lige kunne spille, især da Schreiber angav takten, som han ikke måtte fravige: "Så slog han mig hårdt over fingrene flere gange; og det gjorde meget ondt. Jeg så ham lige i øjnene, men jeg græd ikke. Så gav han sig til at holde en lang, rørende præk om, hvad jeg skyldte mine forældre, om min fremtid og hans eget gode hjerte – han fortrød åbenbart, hvad han havde gjort."²⁷ Men mon ikke musikken og optagetheden af at lære at spille et instrument blev en kur mod alverdens fortrædeligheder og onde ånder for de fleste drenge! Forplejningen i Christians Plejehus stod heller ikke tilbage for, men var bedre end i andre lignende institutioner: Morgenmaden bestod af te eller mælk med brød og smør. Frokosten var et varmt måltid – efter lægens forskrifter med kødsuppe to gange ugentlig – og aftensmaden bestod af øl med brød og smør til, og plejebørnene fik tillige pålæg i form af ost og kød.²⁸

Christians Plejehus nåede at eksistere i henved 78 år i Egernførde. De sidste drenge afgik i 1854, hvorefter plejehuset blev nedlagt. Behovet for en institution af denne art bortfaldt med loven om almindelig værnepligt i 1849, og det var feltpræsten Erik Høyer Møller, der af Generalkommandoen fik i opdrag at lukke plejehuset ned. Anstalten var da også på dette tidspunkt på grund af Treårskrigen "demoraliserende forhold"²⁹, dårlig tilstrømning, utilstrækkelige lærere og en uduelig forstander blevet fuldstændig utidssvarende, og selve fundamentet, musikundervisningen til poderne, var sunket til et niveau, der ikke var forsvarligt.³⁰ I Krigsministeriets motivering for nedlæggelsen anførtes tillige, at "Christians Plejehus i de senere år dog ikkun har leveret et forholdsvis ringe antal spillemænd, og der altså som hidtil på en mere hensigtssvarende og langt mindre bekostelig måde vil kunne sørges for tilvejebringelsen af spillemænd."³¹ Nu blev det op til andre og lignende

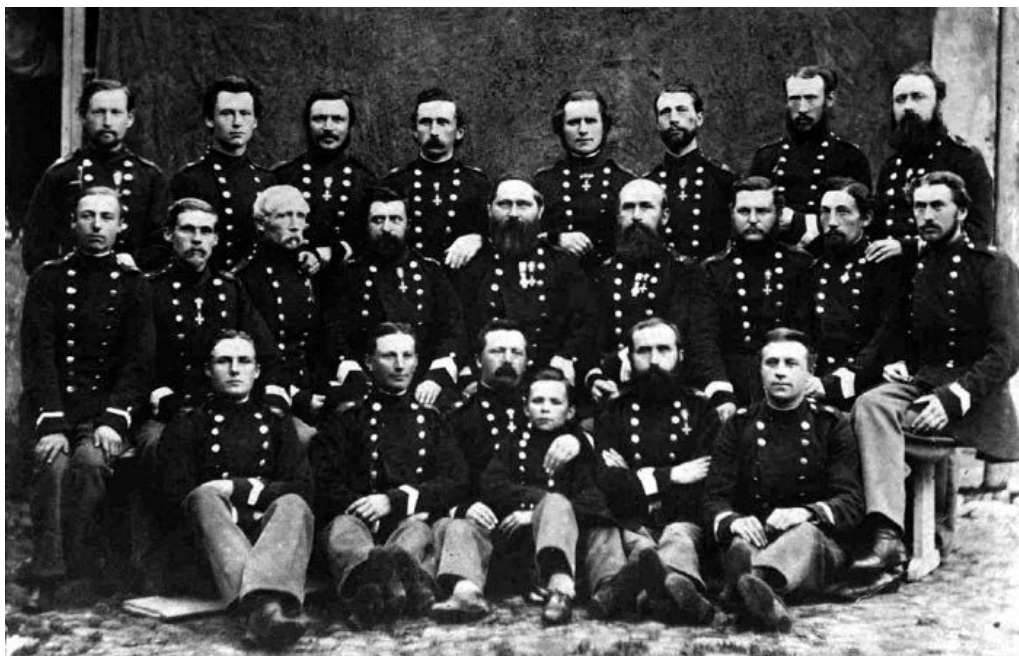
institutioner alene at varetage denne opgave: Fattigvæsenets skoler, særligt Bredgadens Skole i København var en af leverandørerne: Her kunne "almisselemmers børn"³² og "uindskrevne" fattiges børn på deres forældres ønske sættes i skole, hvor de fik almindelig undervisning, men også lærte at blæse trompet, horn, fløjte og at slå tromme, og når de var udlært, blev drengene hvervet til hærens forskellige regimenter. Kostskolen Det Kongelige Opfostringshus i Store Kongensgade i København, hvis drenge hæren også tidligere havde rekrutteret fra, fortsatte tillige med at levere spillemænd til militærmusikken.³³

Drengene fra Christians Plejehus og deres videre færd

Vi vil følge nogle plejehusdrenge fra deres indførelse i stambogen i plejehuset til deres bestemmelsessted, hvor særligt tre plejehusdrenge kom til at sætte deres helt særlige aftryk på garnisonsbyen i form af deres musikkompositioner. Holsteneren Hans Heinrich Ernst Brügmänn var født i Flottbek i den kongelige grænseby Altona ved Hamburg den 17. september 1820, og han indlemmedes som nr. 1222 i Christians Plejehus den 30. april 1829. Da var han blot otte år.³⁴ Hans forældre var vicevagtimester Joachim Heinrich Christoph Brügmänn, der var blevet tildelt dannebrogskorset for udmærkelse ved Stralsunds indtagelse i 1808,³⁵ og mor Catharina født Otten. Den 20. oktober 1838 overgik han fra plejehuset som hoboist til 2. Livregiment til Fods.

En yngre broder, Johann Wilhelm Dietrich Brügmänn, var født den 21. oktober 1822 og ankom til Christians Plejehus som syv årig den 31. oktober 1829 som nummer 1229. Den 22. oktober 1839 afgik han som hornblæser til Jyske Infanteriregiment.³⁶

Senere kom Hans Heinrich Ernst Brügmänn til Altona, først ved et af jægerkorpsenes musikkorps og senere ved 6. Bataljons Musikkorps i Kiel. "Han var en stout soldaterskikkelse, en storartet musiker og dygtig stabshornblæser"³⁷, som i høj grad kom til at præge Viborgs militærmusik efter 1864 og til sin død i 1874. Han havde fra jægerkorpstiden været "ekstra-musikus" ved et italiensk operaselskab, der gæstespillete i Altona, og den italienske kapelmester havde givet ham lejlighed til at afskrive en mængde af ouverturerne og den øvrige operamusik, som Brügmänn derefter instrumenterede for blæsere og tog med sig, da hans afdeling efter 1864 blev garnisoneret i Viborg. Brügmänn satte sit præg på musikkorpsset, "og mange gode og smukke traditioner, der holdtes i hævd til det sidste, stammede fra hans tid."³⁸

1. Halvbrigades Musikkorps af 2. Jyske Brigade 1867. "Band of Brothers" – her ses virkelig en samling af "holstenere", tidligere plejebørn fra Christians Plejehus og deres sønner: Forreste række fra venstre: Walther, Reimer junior (søn af enten Johan Reimer nr. 1292 i Christians Plejehus eller broderen, Wilhelm Reimer nr. 1318 i Christians Plejehus), Dose, Jens Mikkelsen, ?, Michelsen. Midterste række fra venstre: ?, Friedrich Zorn (født 1831 i Rendsborg), Friedrich Wilhelm August Lustig, (fra Christians Plejehus nr. 1052), Hansen, (formentlig Paul Heinrich Hansen fra Christians Plejehus nr. 1294) stabshornblæser H. H. E. Brüggmann (Fra Christians Plejehus nr. 1222), H. F. L. Amelung (fra Christians Plejehus nr. 1306), Kruse, Arndt (født ved Leipzig 1829), ?, Detlev Heinrich Friederich Utermöhl, (født 1841 i Ratekau, Holsten). Bagerste række fra venstre: Steinert, Marquard junior, (faderen, Johann Friederich Marquard født i Danzig, havde også været i plejehuset), Hennings (antageligt en søn af stabshornblæser Johann Hennings, der var født i Mecklenburg-Schwerin), Starup Hansen, Johan Nielsen, Mogenssen, Hans Heinrich Hopp (født 1839 i Sievershagen, Holsten), Rasmussen. Kilde: Rigsarkivet.

Hans og Johann Brüggmann mistede formentlig en slægtning ved 8. Brigades modangreb den 18. april 1864: To spillemænd, Petersen og Brüggmann, hjalp deres sårede løjtnant Baumann, og de skulle nu blæse "venstre fløj fremad", men begge blev samtidig såret, "og toernerne forstummede. Fanestangen blev skudt over mellem hænderne på Baumann; men han svingede ufortrødent videre med stumpen, medens kuglerne peb ham om ørerne".³⁹

Christian Wilhelm Thilo blev født den 12. september 1821 i Slesvig af forældrene A.N. og Johanne Thilo og indlemmedes som nr. 1298 som 12-årig den 20. oktober 1833 i Christians Plejehus. Han afgik den 12. oktober 1839 "als Hoboist vom Schleswigschen Infanterie Regiment."⁴⁰ Thilo lå i garnison i sin fødeby indtil hærordningen af 1842, hvor Thilo blev forflyttet til 3. Infanteri Brigades Musikkorps i Fredericia. Thilo var en opdukkende stjerne, der snart avancerede og fik det højeste embede, en tidligere plejehusdreng kunne drømme om: at blive brigademusikdirektør (musikdirigent) – en ganske imponerende social opstigning.⁴¹ Under Fredericias belejring og bombardement 1849 spillede Thilo og musikkorpset dagligt om eftermiddagen på en fri plads i fæstningen for at opmuntre de indesluttede soldater, "men de gennem luften hvislende bomber bragte spillemændene ud af takten; det blev ofte til den græsseligste kattemusik; ide de fleste af spillemændene fulgte med øren og øjne de syngende bomber i stedet for at være med på noderne, og da så det uheld indtraf, at en bombe slog ned i musikken og dræbte en gammel fagotblæser, Johan Hardenberg, så måtte denne kunstyndelse opsættes til lysere dage."⁴² Thilo havde kompositoriske evner, idet han dagen efter Fredericiaslaget den 6. juli, da den danske hær ved det berømte udfald havde besejret insurgenthæren, skrev en sørgemarch til begravelsesprocessionen med den faldne general Rye og 22 officerer, der blev begravet den 8. juli 1849. Eftertiden kaldte den "Thilos sørgemarch", og at Thilo havde haft travlt, vidnede måske sidste del af sørgemarchen om, idet man her genkendte et lille citat fra den langsomme sats, "Marche Funebre", fra Chopins B-mol sonate, der var komponeret tre år tidligere. Nogle dage senere skrev han endnu en hyldest til 6. juli heltene; "Fredericia Seiers-Galop." Thilo døde den 1. februar 1854 i Fredericia kun 32 år gammel.⁴³

Ludvig Wilhelm Schmidt var hoboist i 3. Brigades Musikkorps i Fredericia. Og han må have kendt Thilo godt, idet han blev optaget i Christians Plejehus ni år gammel som nr. 1297 og ankom blot to dage før Thilo den 18. oktober 1833! Schmidt blev født i Egernefærde den 9. september 1824. Han afgik fra plejehuset den 24. oktober 1842 til 3. Infanteri Brigades Musikkorps i Fredericia,⁴⁴ hvor han igen fik følgeskab af C. Wilhelm Thilo. Der kendes også kun én march fra hans hånd, den meget populære "Fredericia Sejrsreville", som blev komponeret senere på året 1849 efter det sejrige udfald natten mellem den 5. og 6. juli. I trio'en indlagde Schmidt meget effektivt Emil Hornemanns komposition fra samme år, soldatersangen "I Natten Klam og Kold bag Frederi-

cias Vold". Ludvig Wilhelm Schmidt døde i 1888 i Svendborg og deltog i begge slesvigske krige.⁴⁵

Et andet plejebarn, som var sammen med ovennævnte, var Wiegand Christian Heinrich Schmidt. Han var født den 25. maj 1826 i Kiel, og som 11-årig optoges han i Christians Plejehus den 22. september 1837 som. nr. 1358. Hans far, Jean Nicol Schmidt, var hoboist ved "Lauenburgische Jägercorps". Han afgik den 22. oktober 1843 "als Hornbläser vom 3. Jäger Corps in Nyëburg" (Nyborg).⁴⁶

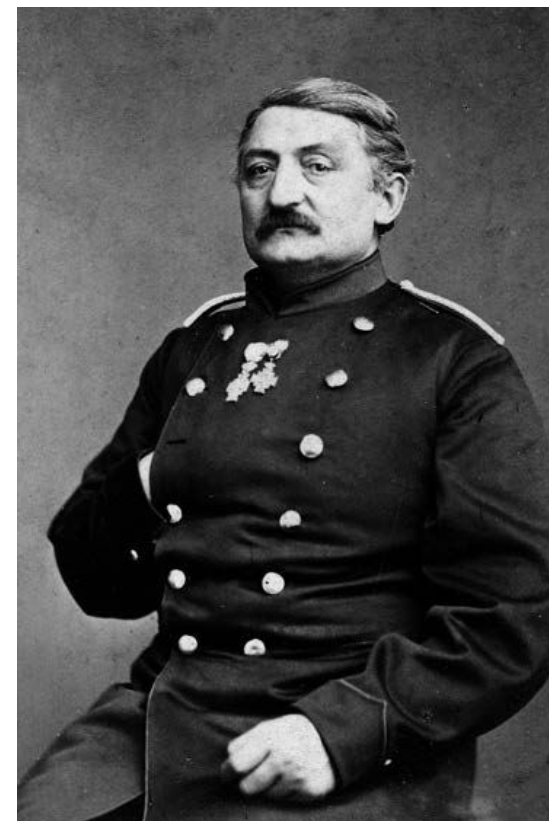
En storebror til Wiegand, nr. 1357, Carl Heinrich David Schmidt, født 19. januar 1824, blev som 13-årig optaget samme dag som Wiegand i plejehuset, og han afgik den 16. oktober 1841 som hoboist til 2. Livregiment til Fods, hvor Hans Brüggemann også var ansat.⁴⁷

Som hornblæser i 3. Jægerkorps' Musikkorps deltog Wiegand Schmidt i Treårskrigen, og senere avancerede han til stabshornblæser (dirigent) for korpset, der nu hed 19. Infanteri Bataljons Musikkorps, og var også med i krigen 1864. Fra samme periode stammer den march, "Kronprins Frederiks March", som Schmidt komponerede til den senere Frederik VIII, da kronprinsen som sekondløjtnant begyndte sin militære uddannelse ved bataljonen i Nyborg i 1861. Schmidt komponerede flere andre marcher, men ovennævnte blev også i eftertiden anerkendt som en af de smukkeste og mest spillede danske marcher, der stadig hører til standardrepertoiret i de militære musikkorps. Han døde i 1876.⁴⁸

Ofte så man to brødre blive regimentsmusikere, men der var også eksempler på tre, fire og hele fem brødre: Nr. 1306 Heinrich Franz Louis Amelung, født den 8. august 1823 i Egernførde, blev indskrevet i Christians Plejehus som 11-årig den 21. oktober 1834. Han havde sin afgang den 11. maj 1841 som hoboist til 2. Livregiments musikkorps. Hans bror nr. 1331 Christian Carl Christopher Amelung, gik ikke musikervejen, men nr. 1343, Claus Detter Joseph Amelung blev hornblæser ved 1. Jægerkorps som 16-årig i 1846. I 1864 blev han tilfangetaget som hornblæser fra 20. Regiment, 2. kompagni, og sad i fangelejr i Minden. Nr. 1438, Hans Friedrich Martin Amelung, og nr. 1439, Peter Jens Christian Amelung, blev også begge hoboister.⁴⁹

Nogle af de sidste, der forlod plejehuset ved dets nedlæggelse, var brødrene Jøns, der begge blev musikere i det egentlige Danmark: August Christian Emil Jøns blev født den 9. oktober 1835 i Slesvig. Han kom til Christians Plejehus den 26. august 1847 11 år gammel og fik nr. 1460. Han forlod den 26. oktober 1853 Plejehuset for at blive trompeter ved 6. Dragonregiment. Også lillebroren, Fritz Heinrich Johannes Jøns,

Stabshornblæser Wiegand Schmidt med dekorationer: Dannebrogsmændenes hæderstegn samt hæderstegnet for 16 års tro tjeneste. Kilde: Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

født den 27. april 1839 i Slesvig, kom i plejehuset samme dato og år som storebroren som nr. 1461 og afgik fra plejehuset den 22. februar 1854 som en af de sidste plejebørn for at blive hoboist i 6. Infanteri Brigades Musikkorps i Fredericia. August Christian Emil Jøns flyttede ved sin afsked hos Odensedragonerne til København, hvor han blev medlem af Københavns Orkesterforening og virkede sine sidste 25 år som contra bassist i forskellige orkestre i hovedstaden. Ved hans død i 1916 lød det i Dansk Musiker-Tidendes nekrolog over ham: "Det tynder ud blandt de ikke få slesvig-holstenere, der i sin tid fandtes i vore militære musikkorps. Jøns var en af dem."⁵⁰

Det var dog ikke alle, der var glade for den militære musikopdragelse. Johann Christopher Daniel Milde (1788-1864) var født i Nyborg, men opvokset i København og blev optaget på Christians Plejehus i Egernførde

som nr. 884, da han var ni år i 1797. Faderen, en kommandersergent ved prins Frederiks Regiment, og moderen var begge døde. Milde var en af de drenge, "der havde øre" og lærte at spille fløjte, men ifølge ham selv var det meget mod hans vilje: "Jeg havde det uheld i plejehuset at være blandt dem, der lærte musikken, thi hverken lyst eller geni gav dertil årsagen."⁵¹ Ved afgang fra plejehuset i april 1806 blev Milde ansat som fløjtenist (hoboist) ved faderens gamle regiment, Cronprins Frederiks Regiment. Han kom senere til Kongens Regiments Musikkorps, og herfra gik han til det højeste, en forældreløs og fattig plejehusdreng kunne drive det til: at blive fløjtenist i Det Kongelige Kapel, hvor han sad i 18 år. Milde gjorde dog ikke fordring på kunstnerisk betydning og udbrød tit: "Gid jeg kunne blive bedemand!, så kom jeg ikke til at stå tilbage for mine kolleger!" Carl Thrane skrev om ham i sin bog om kapelmusikerne: "denne alt for beskedne fløjtenist var slet ikke så ilde," men det handlede om, at Milde ikke alene ved kapeltjenesten kunne ernære sin store familie, selvom han ved siden af både var komponist, musikforlægger og også drev en lille musikhandel.⁵²

Hornblæserne i de slesvigske krige

Den senere glarmester, F. W. Bodin, fra Helsingør var en af de få, små hornblæsere, der senere selv fortalte om de følelser og den angst, der vældede op i ham ved mødet med krigens døde og tilfangetagne fjender. Måske stod Bodin i spillemandsnummer ved faderens regiment, for som han skrev, drog han med sin far i krig: Som 14-årig hornblæser med sit 10. Bataljons 1. Kompagni rykkede Bodin fra København den 1. april 1848. For ham var det et helt eventyr, der nu begyndte:

(...) og alt gik også glædeligt; vi blev kørt Sjælland igennem, men jeg fik snart at vide, at det ej var fornøjeligt alt sammen.

Allerede den 9. april rykkede kompagniet fire kilometer ud fra Gråsten, hvor det kom i kamp, men det forekom ham bare som en af de hjemlige manøvrer, så Bodin var i godt humør,

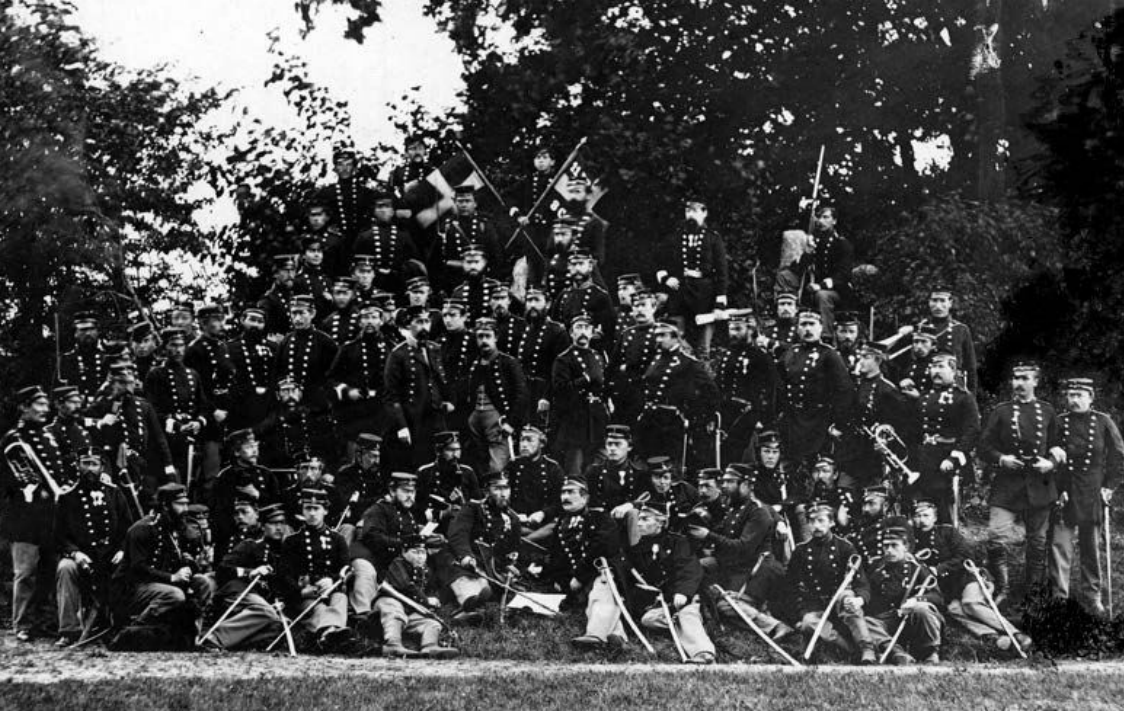
men da vi kom længere frem, faldt humøret. Jeg sprang over et gærde og faldt lige over en død soldat, en af de fjendtlige, han havde fået en kugle i panden; da kan jeg ikke nægte andet, end at der ligesom vendte sig noget inden i mig, men det gik snart over, da der hurtig fulgte mange

døde og sårede efter. Hvad der gjorde et mægtigt indtryk på mig, var, da jeg stod med bataljonen på Flensborggade, og de fangne friskare-mænd drog forbi os under streng bevogtning af vore jægere. Jeg havde ofte læst røverhistorier og om røverdragter; disse friskare-mænd vare klædte således: en skiden bluse med en rem eller et tov om livet, en grå bulehat med en hanefer i, svættede i ansigtet og mange blodige, nogle med armen i bind. Da blev jeg næsten bange. Jeg blev indkvarteret i en stor bygning tillige med min fader, vi blev anviste et kvistværelse. Fader måtte i tjenesteanliggender i byen, så jeg blev alene tilbage. Jeg stod i gadedøren, da jeg ikke turde gå i seng, før fader kom, og det varede længe. Jeg var bange for, at der skulle ligge nogle af røverne skjulte på loftet. Jeg deltog i alle 3 krigsår, men jeg var aldrig mere bange.⁵³

Bodin var så heldig at have sin far med i krigen, hvad de andre små hornblæsere jo ikke havde, og hans oplevelser lød da heller ikke til at have været traumatiserende, men utrygheden var reel nok, da lille Bodin ængsteligt stod og ventede i gadedøren på, at hans far skulle komme hjem, mens fantasierne om de skjulte røvere på loftet og måske under sengen spøjte i hans barnesind.

Mange af hornblæserne i det senere 2. Regiments Musikkorps i Helsingør var med i krigen 1864 som hornblæsere i 18. Bataljons Musikkorps. I korpset blev der mange år efter fortalt om flere af hornblæsernes bedrifter under felttoget, og det anekdotiske havde vel med årene fået rigeligt spillerum: Hornblæser E.W.E. Nielsen blev på et tidspunkt taget til fange af tyskerne, men idet han simulerede syg, blev han indlagt på lazarettet. Her så han sit snit til at stjæle en tysk lægeuniform og kappe og tog så flugten forklædt som preussisk militærlæge. På jernbanestationen blev han stoppet af nogle preussiske soldater, der kom bærende på en såret kammerat. Da de troede, Nielsen var læge, spurgte de, om der kunne gøres noget. Da hornblæseren havde et klogt hoved og talte godt tysk, nedkradsede han en recept med nogle latinske glosser og gav ordre til soldaterne om at hente medicinen på apoteket. Nielsen kom på toget, og da det dampede mod nord, råbte han til dem: "Husk at ryste flasken". Hornblæseren slap lykkeligt hjem til Danmark, meldte sig til sin afdeling og blev atter sendt til fronten.⁵⁴

Om hornblæser, underkorporal ved 18. Bataljon William Haudrup, fortæltes det fra 1864, at hans regiment delvist var nedskudt og opløst. Men af den afdeling, han tilhørte, var der endnu en del tilbage. Denne blev nu i en hulvej omringet af tyskerne, og af de tilbageblevne befalingsmænd var der kun en ung løjtnant og ham selv. Da løjtnanten nu

11. Infanteri Regiments officerskorps på Fyn under våbenhvilen 1864. Forrest t.v. for midten ligger en lille hornblæser med sit bygelhorn. Stabshornblæser Johann Hennings står i 3. række t.h. med sit klaphorn og bag ham en hornblæser med almindeligt bygelhorn. En formodentlig overhornblæser står t.v. med sit es-althorn i Bygelhornfacon. Kilde: Det Kongelige Bibliotek.

gav en ordre, som efter Haudrups mening var den sikre død for mand-skabet, parerede han ikke ordren, men tog selv ledelsen, blæste først hurtig tilbagerykning og derpå stormangreb, hvilket forvirrede tyskerne således, at de danske soldater slap igennem tyskernes angrebskæde. Under stormløbet blafrede hans kappe eller slag for vinden og blev så gennemhullet, at den omtrent faldt af ham, uden dog at en eneste kugle rørte ham. Haudrup blev indberettet af løjtnanten for ikke at have adlydt ordren, men på trods af dette blev han udnævnt til dannebrogsmænd, og efter krigen blev han som ganske ung udnævnt til overhornblæser.⁵⁵

Fra Istedslagets begyndelse den 25. juli 1850 var der tale om den samme snarrådighed fra en hornblæser under kampen, hvor de tre forreste bataljoner af Ræders Brigade stormede for tidligt uden at vente på forstærkningerne. Bataljonerne blev af de tyske slået tilbage til Helligbæk, og to kompagnier af 5. Forstærkningsbataljon blev derved afskårne.

De reddedes ved en hornblæser, Mortensens, åndsnaerværelse. Han havde lagt mærke til signalerne ved de tyske bataljoner og moret sig for

at få tiden til at gå med at nynne dem. Da det nu kneb, blæste han, dækket af morgentågen, den fjendtlige bataljons kendingssignal og [udførelsessignalet] "tilbage", til den [fjendtlige bataljon] gentog signalet og trak sig et godt stykke tilbage, så kompagnierne slap forbi den.⁵⁶

Dagen før Istedslaget udmærkede en anden hornblæser fra 2. Bataljons Musikkorps sig i kampen ved Helligbæk Kro: "Nede ved selve bækken lå Helligbæk Kro. Den havde oprørerne besat stærkt; men ved et voldsomt bajonetangreb blev den taget af kompagniet Lund og nogle folk fra 2. Lette Bataljon. Vi tog 30 mand til fange på kroen, blandt andet tog stabstambour Orbes 8 mand, som havde lukket sig inde på "retiraden."⁵⁷

Christian Bredsdorff skildrede i bogen "På felt fod" i form af breve til hjemmet sine oplevelser fra 1863-64 med det 18. Regiment. I et brev fra Dybbøl den 2. april 1864 fortalte han om de små spillemænd:

Tromme, lomme, lom! det er mit eget kompagni – det lyder virkelig fornøjeligt; jeg må ud og høre dem lidt nærmere. Pokkers kønne folk, de gardister, med deres små, fikse blå huer. Men de ved det også nok selv, har jeg en anelse om. Der står tre små piberdrengene [drengene, der spillede marchfløjte], den ene mindre end den anden, men alle med huerne på snur og sidehåret redt i hjul – den samme kam er åbenbart gået gennem dem alle tre, ikke et hårs forskel er at opdage. De ser for resten slet ikke fornøjede og barnlige ud. Nej, da priser jeg vor lille hornblæser, Michelsen, med det yndigste, lille, milde ansigt, man kan se, og så er han så tjenstvillig som en potte på 3 ben til at gå hen og hente øl, brød osv., osv. Han er også hele kompagniets yndling, men ingen er mere forelsket i ham end vor norske sergent; han reder aldrig seng til sig selv, uden tillige at rede til "den liten jævel", som han kalder ham, og når vi, som vi gør hveranden nat, ligger under åben himmel, begraver han ham formelig i halm, så der ikke er spor af spillemænd at se. Vi havde mage til ham, kun lidt mindre, lille Peter, men han blev nappet af tyskerne den 22.nde febr.; han var så træt af at løbe, det lille skind, at han smed sig ned i en grøft. Straks efter kom preusserne, og nu så en af vore en preusser tage ham op, klappe ham på kinden og nok så lempeligt sætte ham over gærdet, hvor han var i sikkerhed for vore kugler. Han har nu skrevet fra Küstrin, at han morer sig med at spille klink med sin faderlige ven, overspillemænd; han er fri for arbejde, fordi han er så lille, men spadserer omkring med en soldat efter sig (!), får dårlig middagsmad, men så meget mere brød, han vil have, og 1/4 pund smør hver fjerde dag. Han var meget henrykt over 4000 cigarer, som var sendt derover fra København, og hvoraf han også havde fået sin andel: 10 cigarer – det var ellers en forbistret mængde fanger, hele 400!⁵⁸

De to tilfangetagne, som Bredsdorff skrev hjem om, var underspillemand Peter T. Jensen og overspillemand P. Hansen, begge født i København og fra 18. Regiment, der sammen sad i krigsfangelejr i Küstrin.⁵⁹

Under begge slesvigske krige havde man brug for forstærkninger af hornblæsere: Dreng, der var konfirmeret, kunne derfor melde sig til krigstjeneste, men ikke altid stemte drengenes skudsmål overens med, hvad drengene fortalte ved indrulleringen: Erik Høyer Møller, der deltog i begge slesvigske krige som feltpræst, gjorde i 1851 en mindre behagelig opdagelse i Slesvig, nemlig den, at fire af de til vor afdeling hørende hornblæsere ikke var konfirmerede. Tiltrukket for et par år siden af soldaterne havde de forladt deres hjem og skoler og havde ladet sig engagere ved bataljonen, som uden betænkning havde modtaget dem og ladet dem lære at blæse horn, så de havde gjort tjeneste i to år. Da jeg havde erfaret dette og havde talt med dem, der alle ønskede at blive konfirmerede, begyndte jeg at forberede dem, men det viste sig snart, at medens de havde lært [horn]signalerne, havde de samtidig udsvædt al deres kundskab fra skolen og var utrolig uvidende. Det lykkedes mig at få en lille skole indrettet, som en cand.theol. Gad, der gjorde tjeneste som korpsskriver, var så venlig at overtage og lede med megen tålmodighed.⁶⁰

Hornblæser Peter Jensen Gersel (født 1848) som krigsfange i Breslau 1864. Et meget opstillet kabinetsfoto, hvor Gersel gør honnør for sejrherren, en preussisk officer! Samtidig personificerer den lille hornblæser på fin vis styrkeforholdet mellem Danmark og Preussen/Østrig i krigen. Kilde: Det Kongelige Bibliotek.

Et eksempel på en hornblæser, der blev indrulleret, mens han gik til konfirmationsforberedelse, var Carl Ferdinand Beyer [se foto af 5. Bataljons Musikkorps 1862]. Beyer blev som 14-årig, mens han gik til præst, antaget som hornblæser ved garnisonen i Helsingør i 1847. Da krigen brød ud i 1848, måtte han imidlertid i hast rykke ud med sit regiment til Flensborg, hvor han så blev konfirmeret af en af de stedlige præster.⁶¹

Også modstanderne brugte drenge som hornblæsere. Den i samtiden meget afholdte forfatter, oberstløjtnant Peter Frederik Rist, (såret den 18. april under Dybbøls storm som officersaspirant) der fik sit gennembrud med skildringen *En Rekrut fra 64*, gengav i sine *Fortællinger* den gamle kaptajn Horstmanns erindringer fra første slesvigske krig om en lille slesvigholstensk hornblæser på 13 år fra oprørshæren, "lille Pitter", der blev taget af en patrulje ved Marienthal. Den lille hornblæser fejrede nu juleaften sammen med de danske officerer, for de nænnede ikke at aflevere ham til fangenskab. Han blev trakteret med sødt øl og julegaver, men drengen forstummede pludselig med munden fuld af den søde julegrød, og så trillede tårerne ned ad kinderne på ham, mens han på sit plattyske hulkede: "Mutter, Mutter." Han tænkte selvfølgelig på dem derhjemme, som han savnede. Han hulkede sig nu i søvn, og næste dag, julemorgen, blev han mæt og med sine julegaver med parlamentærflag sendt tilbage til de tyske linjer. På årets sidste dag kom en af officererne, Holm, tilbage efter en træfning ved Kokkendorf og fortalte, at han havde set drengen. Holms læber var ganske hvide, og alle lyttede med angst til det, der nu måtte komme: "Den lille hornblæser lå forladt, da tyskerne trak sig tilbage. Han havde et skud i halsen." "Var det ham?" brølede kaptajnen. "Jeg kendte hans uldne tørklæde," svarede den tyngede Holm.⁶²

Dreng som hornblæsere brugtes også i den østrig-ungarske hær, hvor man havde en lignende institution som Christians Plejehus. Her blev forældreløse drenge optaget og opfostret af regimenterne. Det var disse drenge, den tjekkiske marchkonge, Julius Fucik, tænkte på, da han skrev sin march, "Die Regimentskinder."

"Den lille Hornblæser" – historisk person eller digt?

H. P. Holst deltog selv i Treårskrigen, hvor han fungerede som sekretær og "feltdigter" ved den militære stab. Men i 1849 skrev han det, der i flere generationer blev en bestseller, digtet *Den lille Hornblæser*. Mange andre lod sig dog også gribe af krigsbegivenhederne: Efter den danske hærs sejrriige udfald fra det indesluttede Fredericia i juli 1849 lagde kom-

ponister, digtere og billedkunstnere pen og palet til den følelse, man siden hen kaldte "Ånden fra '48." Komponister i hele Danmark leverede deres musikhyldest til 6. juli heltene: H.C. Lumbye, Andreas Frederik Lincke, C.C. Møller, Emil Hornemann, Ludvig Schmidt og C. Wilhelm Thilo skrev hyldest- og triumfmarcher, en sejrsevenne og en sejrsgalop, og H.P. Holst udsendte så sit nationale digt, der udkom i november 1849, og kort tid efter var livgardetrompetisten og musiker i Lumbyes orkester i Tivoli, Andreas Frederik Lincke, på gaden med sin *Den lille Hornblæser*, *Polka* med effektivt indlagte hornsignaler. Hornblæserne blev hele folkets yndlinge. Genremaleren Julius Friedländer tog nu også den lille hornblæser til sig og malede i 1850 flere udgaver af *Den lille hornblæser tager afsked med sin familie*. Kollegerne Niels Simonsen og F. C. Lund, sidstnævnte gjorde aktiv soldatertjeneste i krigen, fik deres malerier og tegninger litograferet af Adolph Kittendorff og udgivet 1851 i to meget populære billedserier *Scener af livet i felten* hos kunsthandler H.J. Bing & Søn. Her så man blandt andet Lunds to små *Sovende hornblæsere på 6. Brigades alarmplads den 8. oktober 1850* og Simonsens *Såredes forbindelse under kampen*, hvor netop en lille hornblæser var ved at få lagt en hovedforbinding af feltlægen. Men også nr. 8 i billedserien, *På marchen*, skildrede Simonsen en landsoldat, der bar kompagniets lille hornblæser på skuldrene. Otto Bache placerede langt senere i sit maleri fra 1894 *Troppernes indtog i København 1849* en lille hornblæser i spidsen for tropperne, hvor han lod ham blive kindkysset af en københavnsk frue.

Holst fortalte i digtet om den lille 14-års nyboderdreng, der trods sin far og mors bønner greb hornet og gik ind i hæren som hornblæser. Ved højderne ved Busdorf slog han på sin stormtromme "avancer" og blev såret, rejste sig og kastedes til jorden af en hestehov, optoges af ambulancevognen, bragtes ind i domkirken i Slesvig, undervistes i fangenskab af en ung holstensk, frivillig student, kom tilbage og modtoges med begejstring. Til sidst mødte han selveste Kong Frederik VII ved reyyen på Lerbæk Mark, og kongen spurgte, hvad han ønskede sig – "at lære noget rigtigt," svarede drengen. "Kom ud til mig på Frederiksborg – jeg skal dig ikke glemme,"⁶³ lovede kongen. Den lille hornblæser kom nu i skole og fik lært alt det, han havde forsømt.

En af dem, der siden hen blev berømt for at have "reddet" den lille hornblæser og måske leverede ideen til landsoldaten bærende den lille, sårede hornblæser på Rådhuspladsen, var den sønderjyske "høvding", slagtermester Jacob Peter Reimers (1826-1922), der var født i Ketting på Als. Han deltog i træfningen ved Mysunde og udmærkede sig i Istedsla-

Julius Friedländer 1850: *Den lille hornblæser tager afsked med sin familie*. Bemærk Friedlænders nøjagtige gengivelse af den lille hornblæsers infanteriuniform med såkaldte rød-hvide "svalereder" på skuldrene – kendetegnet for hornblæsere og hoboister samt det militære bygelhorn af kobber.⁶⁴ Maleri i privat eje.

get 1850: I spidsen for en lille deling skulle Reimers storme en skov, fjenden havde besat. Det gik i hurtigt løb ned over en høj kornmark, og da Reimers nåede skovbrynet, opdagede han, at der kun var en lille hornblæser tilbage af hans deling. "Han bød nu drengen at dække sig bag diget, mens han selv forsigtigt steg over det ind i skoven. Et lille stykke borte blinkede våben frem bag et træ. En slesvigholstensk soldat (advokat Meyersohn fra Kiel) med spændt gevær spejdede i den modsatte retning. Det gjaldt liv og død, og en anden ville måske straks have skudt for ikke selv at blive dræbt. Reimers lod imidlertid kuglen sidde i løbet og sprang lynsnart ind på slesvigholsteneren med fældet bajonet. Slesvigholsteneren blev vildt forfærdet, kastede våbnene fra sig og råbte: "Pardon, pardon, lieber Däne!" Så blev han taget til fange." Efter slaget indstillede kompagniet enstemmigt Reimers til Dannebrogsmændenes hæderstegn.⁶⁵ Den omtalte lille hornblæser, Ernst Borck, blev senere overbetjent i Kolding. Og det fortælles, at han på sine gamle dage blev noget af en original, der ofte fortalte om begivenheden: "Han sagde ganske vist aldrig, at han havde stået model til H.P. Holsts "Den lille Hornblæser", men ved lejlighed plejede han at antyde, at hvis man antog noget sådant, så ville man nu alligevel ikke tage så meget fejl."⁶⁶

Det var dog ikke alle tidligere hornblæsere, der var så beskedne som Borck. H.P. Holst skrev selv i et efterskrift til 6. oplag af sit digt om de "forlorne, der straks, efter at digtet udkom, fandt deres regning ved at gå omkring på beværtningssteder og agere den lille hornblæser, indtil politiet gjorde en brat ende på denne industri."⁶⁷ En af disse falske hornblæsere var Peter Christiansen Sveistrup, der godt nok i 1848 som 14-årig fattighusdreng var blevet antaget som tambur i hæren. Sveistrup deserterede dog efter et stykke tid, og i april 1850 blev han afskediget. I halvandet år strejfedes Sveistrup nu rundt i København, på Fyn og i Jylland med opbunden "såret" arm og Dannebrogsmændenes hæders-tegn i miniature i jægeruniformens knaphul. Overalt udgav han sig med stor fortjeneste for at være den lille hornblæser, der var blevet såret ved Isted, men endte dog slutteligt i Viborg tugthus, hvor han sad i et år.⁶⁸

Den egentlige polemik om, hvorvidt digtets lille hornblæser skulle have eksisteret som person, begyndte dog først lang tid efter, hvor en tidligere militærlæge dr. Zachariae i *Danebrog, ugeblad for hær og flåde* den 17. december 1881 anbefalede en indsamling til den lille hornblæsers syge og trængende enke, Sidse Sophie Dinesen, og hvor han fremstillede hendes mand, Adolf Valdemar Nicolai Dinesen, som værende historisk identisk med hornblæseren i Holsts digt.⁶⁹ Da havde hornblæseren Dinesen været død i 21 år.

Allerede den 31. december 1881 kom så et indlæg af M. Jacobsen, der var stabssergent i forplejningskorpset og frivillig fra 1848. Han havde stået ved 10. Bataljon i treårskrigen sammen med diskussionens emne, Adolf Valdemar Nicolai Dinesen. Men han var, som Jakobsen skrev, ingen "Nyboders – dreng, som greb sit horn og gik med et jægerkorps i 1848, men en fattigvæsen-dreng fra den bekendte "Bredgadens Skole", som mindst et par års tid før 1848 var blevet antaget som tambur, (trommeslager), ved 10. Bataljon."⁷⁰ Jakobsen mente bestemt heller ikke i indlægget, at Dinesen besad nogen af de i digtet besungne egenskaber og anlæg, men han var en så smidig akrobat, der morede os med sine kunster og morsomheder. Han blev ikke såret og fangen i slaget ved Slesvig den 23. april 1848, men derimod fangen på Sundeved den 5. juni samme år, idet han under retræten fra Stenderup mod Dybbøl Banke vel med lethed bragte sin lille akrobatkrop igennem et tæt levende hegn, men kunne ikke få trommen med, så de blev hængende på hver side af hegnet, til preusserne kom og tog dem med.⁷¹

Som Jacobsen skrev, var Dinesen antaget som tambur: Hærreformen 1842 indførte bygelhorn i hele infanteriet, og gradvist blev reformen

udrullet, så først under krigen 1849 blev flere af linjebataljonerne, heriblandt Dinesens bataljon, omdannet til lette bataljoner, og trommerne blev dermed udskiftet med bygelhorn, som Dinesen og de andre tamburer så måtte lære at blæse.⁷²

Diskussionen var dog på forhånd afgjort af Holst selv, idet han allerede ved Dinesens død i november 1860 i en anbefaling af hans kone havde skrevet: "Corporal og Dannebrogsmænd Dinesen, der er død i disse dage, har efterladt en enke (uden børn), der trænger til erhverv. Konen er en højst agtværdig, skikkelig og påpasselig person", og Holst fastslog i afslutningen af brevet: "Foreviserinden heraf er enken efter "den lille hornblæser", enken efter den lille 15-års fyr, der på torvet i Vejle og på Lerbæk Mark gav mig motivet til dette digt for så mange år tilbage."⁷³

I 1882, nogle måneder efter polemikken var begyndt, skrev Holst et efterskrift til den 6. udgave af digtet, hvor han påpegede, at henholdsvis dr. Zachariae og stabssergent Jacobsens for så vidt begge havde uret, da digtet jo var et digt, men at det dog var Dinesen, "denne lille og kvikke skikkelse, der dukkede op for mig, da jeg fik den ide at skrive et folkeligt digt om 1848 og alt, hvad der hos os rørte sig i det."⁷⁴

Endnu før hornblæser Dinesens død forelå dog et vidnesbyrd, der, hvis det var blevet mangfoldiggjort, kunne have bekræftet H.P. Holsts udsagn: I oberst Jakob Thode Ræders Krigserindringer fra 1848-50, der blev forfattet før hans død i 1853 men først udgivet i 1911, fortalte Ræder (1798-1853) om revyen på Lerbæk Mark den 18. september 1849:

Jeg bad kongen at tillade, at jeg præsenterede ham en lille person, hverken af stor charge eller af udmærkede åndsgaver, men flink og tapper og tilmed en person, der kunde gøre kunster. Dette blev tilladt, og nu forestillede jeg kongen hornist Dinesen, omtrent 14 år gammel, nylig udvekslet fra fangenskab, efter at han var bleven såret og fanget i slaget ved Slesvig. Dinesen gjorde nu med sædvanlig duellighed sine kunster for kongen og den hele forsamling. Han gik på hænderne, slog mange gange kolbøtter endog uden at sætte hænderne på jorden o. s. v., således som man ser det at ske af en særdeles duelig person af sådant slags. Dinesen vandt særdeles meget bifald, og kongen lod ham give herfor af hr. Berling 8 specier. Men mest vandt professor Holst ved denne forestilling nemlig stof til sit digt "Den lille Hornblæser", et digt, der har vundet meget bifald og oplevet 3-4 oplag og derved gjort Holst og den lille hornblæser udødelige. Således er jeg da årsag til denne historie, og professor Holst omtaler da også i "revyen på Lerbæk Mark", at obersten præsenterer hornblæseren for kongen. Alt var jubel og glæde ved denne revy.⁷⁵

Holst var som sagt til stede ved kongerevyen på Lerbæk Mark, og tidligere den samme dag havde han netop mødt Dinesen for første gang: "Jeg erindrer tydeligt den lille hornblæser, som jeg den 18. september 1848 om formiddagen traf på torvet i Vejle. Der havde samlet sig en flok mennesker omkring ham, og da jeg stod af hesten for at se, hvad der var på færde, fortalte han mig sin historie."⁷⁶ Dinesen fortalte nu, at han havde fået en kugle gennem håndleddet i Slesvigslaget og var blevet transporteret til Rendsborg, hvor han var flygtet fra. "Jeg opfordrede ham til at møde samme eftermiddag på Lerbæk Mark, hvor revyen skulle holdes, da det var min hensigt at præsentere ham for Frederik den Syvende og formå kongen at tage sig af ham. Det skete også."⁷⁷

Oberst Ræder fortalte senere i sine erindringer fra slaget ved Mysunde og Kochendorf den 12. september 1850:

Adolf Valdemar Nicolai Dinesen som 18-årig hornblæser med Dannebrogsmændenes hæderstegn på brystet. Kilde: 1. Regiments soldaterforening.

"Imellem de bleserede var også "Den lille Hornblæser" Dinesen, der havde fået et strejfskud over hovedet. Han så forkrækkelig ud: Blodet løb ham ned ad ansigtet og over hænderne og hans horn. Blodet var blandet med krudt og jord; han var mere sort end hvid, og gerne havde jeg set ham malet i denne smukke situation[!] Han vedblev at give signaler længe efter, at han var bleven bleseret, og måtte til sidst udmattet begive sig til ambulancen. Da han havde været der noget, uden at man tog notits af ham, sagde Dinesen: "Må jeg bede om, at De hurtigt ekspederer mig, thi jeg har ikke tid til at vente længe her; jeg må ud igen." Men da man blev opmærksom på ham og havde undersøgt hans sår, blev han naturligvis sendt til hospitalet, hvor han blev liggende i flere måneder."⁷⁸

Dinesen blev for sin indsats ved Mysunde tildelt Dannebrogsmændenes hæderstegn den 25. september 1850. Senere blev han forfremmet til korporal ved 10. bataljon. H.P. Holst mødte et par år efter på oberst Ræders opfordring atter Dinesen i Gothersgades eksercerhus. Han blev imidlertid afskediget for svagelighed og endte på Ladegården i København, hvor han døde blot 26 år gammel i 1860.⁷⁹

Komponisten Carl Nielsens erindringer om "holstenerne"

Krigen 1864 satte sine spor også på militærmusikken. Hertugdømmerne blev efter nederlaget afstået til Preussen og Østrig, og de musikere, der havde været med deres musikkorps i de gamle danske garnisoner i Flensborg, Kiel, Slesvig, Neumünster, Itzehoe, Rendsburg, Ratzeburg, Glückstadt og Altona og som stammede fra disse egne, fulgte nu med til deres nye garnisoner i det egentlige Danmark. Historikeren Niels Friis skrev om dem: "Holstenerne var fortrinlige musikere, ligesom de var udmærkede og pligtro underofficerer, og de har en ikke ringe andel i den danske militærmusiks mange gode og smukke traditioner. De kom til at præge mange af de efter krigen stærkt reducerede musikkorps for lange tider, navnlig de i Jylland-Fyn garnisonerende."⁸⁰ Det var musikernavne som: Abel, Amelung, Gundelach, Brüggmann, Jans, Jöns, Bürsch, Ehlers, Leo, Zorn, Lustig, Möller, Jöns, Pohn, Schwarz, Utermöhl, Schreiber, Schlüntz, Stender, Sauermilch, Siemon, Hopp, Walther, Reimer, Dose, Kruse, Steinert og Weise med mange flere.

Komponisten Carl Nielsen ristede netop i 1927 disse "holstenerne" en minderune, da han i bogen *Min fynske barndom* fortalte om 16. Bataljons Musikkorps i Odense (fra 1880 lagt sammen med 5. Bataljons Musikkorps til 6. Regiments Musikkorps), hvor han, den 14-årige spil-

lemandssøn fra Nørre Lyndelse, trådte ind som hornblæser og altbasunist i året 1879:

En del af regimentsmusikerne bestod af gamle holstenere, som var gået til dansk side efter 1864. I Odense Musik- og Underofficerskorps fandtes mindst tolv af fjorten med tyske navne. I begyndelsen kunne jeg vanskeligt forstå, hvad de sagde til mig, men der gik ikke lang tid, før jeg kunne mere mig over de pudsige vendinger og forkerte betoning; især når de blev ivrige, og ordene ikke ville indfinde sig. Navnene Schwarz, Gundelach, Schreiber, Lantow, Sachs, Abel og Leo fremtryller for mit blik endnu den dag i dag en række højst forskellige og ejendommelige karakterer og personligheder, som jeg gerne ville forsøge at tegne, men jeg må vistnok indskrænke mig til kun at nævne enkelte af dem lejlighedsvis, når min fortælling kræver det.⁸¹

Carl Nielsen glemte aldrig, hvad hans første fire år i militærmusikken havde betydet for ham; her gjorde han sine første opdagelser udi små kompositioner af musik, som flere af kollegerne gav ros. I korpset stiftede han bekendtskab med en stor mængde ny musik og udviklede sig samtidig til en fortræffelig musiker. I bogen var det også et meget rørende billede, han tegnede af de gamle "holstenere", der fra denne del af hans liv kom til at stå meget stærkt. En af dem var stabshornblæser August Simon, der var veteran fra krigen 1864⁸²:

Dirigenten, Simon, havde rang af stabssergent. Vi yngste musikere skiftedes til at være hans ordonnans. Denne tjeneste bestod nærmest i at gå småærinder for hans store, mægtige kone. Men det var dog ikke så slemt, da Simon selv var en meget lille, skikkelig mand. Han bar en sort klap for det ene øje. Når vi spillede for generalen eller obersterne på gaden foran deres boliger, og der kom et lightog nede i gaden, holdt musikken naturligvis op, medens det passerede forbi. Navnlig når det var udenfor oberst Zahlmanns hus på hjørnet af Flakhaven, der hvor nu Diskontobanken ligger, havde vi ofte gode udsigter til en ordentlig pause, og Simon havde en storartet evne til med sit ene øje at kigge om hjørnet helt ned i Overgaden og udspejle selv den tyndeste sølvliste af en ligvogn. Han rakte da øjeblikkelig begge hænder i vejret, standsede musikken og så dybt bedrøvet ud; og det var, som om den sorte klap for hans øje fik et sorgbetynget udtryk. Schwarz var en af de første til at holde op, når Simon gjorde tegn; og da jeg stod på venstre side af ham, stødte han til mig og sagde: "Der kommer en liik !" I disse pauser blev der fortalt en hel del historier, men når liget var ganske nær, sagde Simon: "Hold nu op med de historier!" Så gjorde han front mod ligvognen, gjorde hon-

nør og så fuldkommen modfalden ud. Men når vognen var forbi, vendte han sig atter om, og så havde han den vane at stryge sig med hånden på langs ad næsen videre ned over overskægget, som han så snoede ud i en spids. En dag, da en ligvogn passerede, spurgte Schwarz Simon: "Ved du, hvem den liik var?" Da Simon svarede: "Ja, det er den gamle fru Mathiesen nede fra Pugestræde," sagde Schwarz: "Was, das ist lügen, du fejler dig, hun var jo en olding for zwanzig år siden," men Simon nikkede og sagde, det var rigtigt nok. Så brast det ud af Schwarz: "Ach Gott, er det sandt, lefver hun wircklich endnu?" Efter den bemærkning kom der en lattersalve fra hele orkestret, så Simon måtte se sig strengt omkring. Men da de allesammen holdt inde, kom han selv til at le og begyndte ivrigt at dreje på overskægget for at skjule det.⁸³

Musikere fra 5. Bataljons Musikkorps 1862. Musikkorpsset, som Carl Nielsen 17 år senere blev musiker i. Bagerste række fra venstre: Christensen, Lange, Richarth, Carl Ferdinand Beyer, Hove, Busch, Schwartz, Bartels, Schleifs, Nielsen. Forreste række fra venstre: Behrens, Bøge, August Simon (stabshornblæser), Huper, Gundelach, Lantow, Sachs. Kilde: Rigsarkivet.

Hornblæser Vilhelm Dræbys erindringer fra 1864

Hornblæser Vilhelm Dræbys dagbogsoptegnelser/erindringer fra 1864 belyser netop bataljons- og brigademusikkens rolle i felttoget 1864, men også de mange holstenere i 4. Bataljons Musikkorps på Sølvgade Kaserne i København:

Som 14 års dreng blev jeg nogle dage efter min konfirmation i oktober 1860 ansat som spillemand ved en holstensk bataljon og fik allerede i en alder af 16 år korporalsdistinktioner, eller som det hed: blev karakteriseret overspillemand på underkorporals lønning.

Dræby lærte nu på tre år, da han jo daglig var sammen med holsterne, "at tale plattysk som en indfødt."⁸⁴

Korpset bestod af 16 mand og en stabshornist, alle (med undtagelse af os 3-4 yngste) [var] tyskere, 3 saksere og resten holstenere. Dengang blev der ofte ligefrem forskrevet tyskere, når der var en plads ledig i et musikkorps; og så for at byde dem noget godt, blev de altid sat på den højeste lønningsgrad, til skade for dem, der stod i afdelingen; og ovenikøbet var en del af dem tarvelige kralter.⁸⁵

Den 23. december 1863 gik det mod Flensborg om bord på panserskonerten Absalon fra Korsør. I Flensborg blev musikkorpset opløst, og alle hornblæsere fordelt ud til hvert deres kompagni, men musikerne havde endnu foruden hornet deres ventilinstrument hos sig:

Den 1ste januar [1864] marcherede vi fra Flensborg kl. 7 om morgenen og kom først sent om aftenen til en landsby, som hed Loit i Angel. Der blev jeg selv indkvarteret hos skolelæreren, og her lå vi uafbrudt til den 26de januar. Tiden gik med eksercits om formiddagen og med lystighed om eftermiddagen, enten i kroen eller ved besøg hos kammerater i de forskellige kvarterer. Musikkorpset var allerede opløst i Flensborg, og alle spillemænd fordelte hver til sit kompagni; men for at bøde på manglen af musik, gjorde vi 3 mand ved vort kompagni, hvad der kunne gøres i den retning. Den ældste, en sakser, komponerede nogle små lette marcher, som vi kunne blæse både frem og tilbage fra eksercitsen, og det blev overordentlig godt påskønnet både af kaptajnen, de øvrige officerer og hele kompagniet; en cornet blæste melodi, et althorn slog for, og en cornet slog efterslag. Harmonien var ganske vist noget mangelfuld, men det slog godt an; fordringerne var jo heller ikke store.⁸⁶

Dræby og de andre hornblæsere havde altså i en lille måneds tid stadig deres ventilinstrument med sig, indtil dette også blev afleveret og pakket i kasser og sendt til Fyn. En praktisk foranstaltning. En hornblæser kunne jo ikke bebyrdes med at rende rundt på forpost, på feltvagt, som picket eller skansevagt med både tornyster, brødpose, feltflaske, op-pakning, bygelhorn, sidevåben og måske en tuba eller tenorhorn. Det beskrev Dræby da også selv, hvor han både roste Livgarden til Fods' Musikkorps, der spillede på Dybbøl ved mandskabsbarakkerne et par gange, men hvor han også leverede sin kritik af brigademusikkorpsets rolle i 1864:

(omkring den 17. marts 1864) I 2 nætter lå vi i Ulkebøl ude på Als, en god halv mil fra Sønderborg; men allerede den 2de morgen kl. 5 blev vi alarmerede og drog ind ad Sønderborg til, hvor vi på en mark norden for byen bivuakerede til om aftenen kl. 6. Jeg havde lagt mig på en halm-bunke og var falden i søvn, men på engang vækkedes jeg ved at høre musik, det havde jeg ikke hørt i lang tid, så jeg troede først, at jeg drømte, men det var ganske rigtigt; fodgarden [Den Kgl. Livgarde til Fods] var landsat ved Høruphav, kommende fra Kjøbenhavn, og marcherede til Sønderborg. Det var en hel opmuntring for os, og det var efter min mening en stor fejl, at vi ikke til stadighed havde musik, det ville have virket oplivende på hele besætningen i og ved skanserne. Man så det bedst, de par gange Gardens Musikkorps blæste ved barakkerne, hvilken liv og lystighed det satte i folkene, men det ophørte efter nogle få gange, da en dag en granat fra Broager slog ned tæt ved dem, så de splittedes til alle sider. At bataljonernes musikkorps ikke kunde gøre noget, var en selvfølge, for det første, fordi vi ingen instrumenter havde, vi var jo bare hornblæsere, og for det andet, selv om vi havde beholdt vore instrumenter, ville de have været ødelagte af at ligge og tumle rundt omkring på feltvagterne, og ellers rundt omkring; men vi havde jo liggende rundt omkring 4 brigademusikkorps, som ikke gjorde spor af nytte, de 2 i Kjøbenhavn og de 2 andre på Fyn, eller Gud ved hvor. Fra prøjerne hørte vi dog engang imellem lidt musik. Det var rigtignok langt borte, og det var heller ikke derfra, vi skulle have det; fra den kant virkede det ikke heldigt, når man tænkte sig dem rigtig muntre, og det havde vist været gavnligt, om de ved at høre vor musik, havde haft anledning til at tænke det samme om os.⁸⁷

Preussernes musik havde altså en psykologisk virkning på de danske soldater, og Dræby hævdede, at brigademusikken ikke deltog meget, men de forskellige brigademusikkorps musicerede dog hver dag kl. 16.00 foran den kommanderende generals bolig i Sønderborg, og det

Soldater og hornblæser fra 1. Regiment 1864. Kilde: 1. Regiments Soldaterforening.

samlede altid mange tilhørere. Ligesom brigademusikken kl. 21.00 gik tappenstreg gennem Sønderborgs gader med fuld musik, som altid endte med *Den tapre Landsoldat*.⁸⁸ Efter preussernes bombardement af Sønderborg den 2. april var det dog forbi med brigademusikken, der blev sendt til Fyn, og det var i denne periode, Dræby må have tænkt på, at man manglede musikken som psykologisk virkemiddel. Det kunne dog ikke have nytte meget at sende et musikkorps ud til Dybbøl under det fuldstændigt sønderlemmende bombardement af skanserne, der nu fulgte, og som Dræby selv fortalte om op til stormen på Dybbøl:

Fra nu af gik det i et væk med beskydningen nat og dag. Det gjaldt nu om at få vor stilling helt ødelagt, før de gjorde alvor af at storme. Om dagen lå vi og dækkede os så godt vi kunne, og om natten arbejdede vi på at udbedre, hvad der var demoleret; men det forslog ikke, selv om natten måtte der holdes op med arbejdet, når der kom en lysbombe, thi så vidste vi, at der kom en voldsom granatregn efter med bedre sigte. De dage, der nu var tilbage på Dybbøl, gik på den måde, på skanserne her, i løbegravene der og i barakkerne rundt omkring, og det hele endte med den sørgelige dag, det store tab for os, den 18de april.⁸⁹

Vilhelm Dræby ristede dog ikke holstenerne nogen videre god minder som Carl Nielsen, men der var også en tidsforskel mellem dem på næsten 20 år, og "holstenerne" i Nielsens musikkorps var i de år, der var gået siden 1864, blevet integreret og havde deres dagligdag i Odense. Dræby havde som blot 17-årig været i krig i forreste linje og mente, at mange af hans holstenske kolleger simulerede og lod sig indlægge på lazaret. Det fik han sagt tidligt i erindringerne i sin beskrivelse af spillemændene i 4. Bataljons Musikkorps: "Af alle disse tyskere og holstenere [i musikkorpset] var der kun 3, som holdt tårnen ud under hele Dybbøls forsvar, alle de andre lå hist og her rundt omkring på lazaretterne og meldte sig først til tjeneste, da vi kom til Fyn. Ja, nogle endog så først, da vi kom over til Sjælland."⁹⁰ Men i samme moment roste Dræby dog de holstenske underofficerer: "De var jo til dels ganske vist holstenere alle sammen på nær et par af de yngste korporaler; men af dem, der blev ved bataljonen, var der kun få, som ikke fuldt ud og med ære hævdede deres stilling som befalingsmænd."⁹¹

Sikkert er det, at de fleste af de "holstenske" spillemænd loyalt stod last og brast med deres danske kammerater og regimenter og i stort tal efter nederlaget gik med deres korps til Danmark trods det faktum, at mange havde familie og venner i hertugdømmerne, man nu rømmede.⁹²

Som sagt bestod 4. Bataljons Musikkorps mestendels af holstenere, men Dræby nævnte også tre saksere: I armeen var det indtil hærloven af 1867 muligt at hverve udenlandske spillemænd, og som Dræby ikke uden bitterhed skrev, var det særligt musikere fra det tyske kulturområde, man i hæren favoriserede og antog til højere gager end de danske, og som kom fra tyske stater, som Danmark nu lå i krig med! Dette førte naturligt nok til en del brødnid, men også skepsis fra de danske musikeres side, som skinnede igennem i Dræbys optegnelser; kunne man stole på "de tarvelige kralter?" En af dem, der på Dybbøl holdt ud til det sidste, var dog en hvervet hornblæser fra Sachsen, og om ham skrev Dræby anerkendende: "Han svigtede aldrig. Når bare han havde brød, flæsk og brændevin, så var han fornøjet."⁹³ De hvervede tyske spillemænd var bataljonsmusikere som for eksempel overhornblæser Johann Friedrich Arndt, der var født i nærheden af Leipzig i 1829. Han blev militærmusiker i 1853 ved 3. Bataljons Musikkorps i Altona. Efter krigen 1864 blev han garnisoneret med 20. Bataljons Musikkorps det senere 8. Regiments Musikkorps i Aarhus, hvor han i 1889 faldt for aldersgrænsen.⁹⁴

En anden var bataljonsmusikeren A. Camien, der var født i 1827 i Mecklenburg-Schwerin. Under krigen 1848-50 kom han til Danmark

og blev optaget i militærmusikken, hvor han blev til sin afsked i 1874. Han sad som klarinettist under dirigenten C.C. Møller på Folketeatret i København, og det fortæltes, at han var en fremragende teoretiker og arrangør af mange orkesterværker til bataljonsmusikken. Ved siden af var han spillemand på Stevns, og han efterlod sig en hel del kompositioner.⁹⁵

Johann Friederich Wilhelm Hennings var ligesom Camien født i Mecklenburg-Schwerin. Han var i krigen 1864 stabshornblæser for 11. Regiments Musikkorps. Hennings var specialist i klaphorn, som han også er afbilledet med (se foto af 11. Regiments officerskorps). Han kom efter krigen 1864 til Aalborg, hvor han fortsatte som stabshornblæser for 11. Bataljons Musikkorps.⁹⁶

Andre hvervede musikere fra de tyske stater, som efter 1864 kom med deres regimenter til Danmark og assimileredes, var: Overhornblæser ved 7. Regiment Julius Hugo Behnke, der var født i Fihlene, Posen i Preussen; overspillemand Wilhelm Schröder født i Gross Kühnau, Anhalt-Dessau og stabshornblæser Heinrich August David Ellinger, der var født i landsbyen Riethnordhausen i storhertugdømmet Sachsen-Weimar og indtrådte ved 13. Bataljon i Rendsborg som dirigent for musikkorpset. Ellinger kom efter 1864 med 18. Bataljons Musikkorps til Helsingør, hvor han i 1868 fik dansk indfødsret. Ellinger var i øvrigt far til Danmarks første kvindelige minister, Nina Bang.⁹⁷

Vilhelm Dræby blev sidenhen belønnet med Dannebrogsmændenes hæderstegn og bar krigsmedaljen. Efter overflytningen til Sjælland 1864 lå han en tid i kantonnement i Ringsted med 4. Regiments Musikkorps.⁹⁸ Senere ansattes han som militærmusiker i 16. Bataljons Musikkorps i Odense og søgte så til Gardehusarregimentets Musikkorps i København, hvor han ved siden af militærtjenesten sad som cornettist i Folketeatret i 28 år og i Tivoli Harmoniorkester under C.C. Møller. Dræby døde i 1924 77 år gammel.⁹⁹

Sammenfatning

En kritisk røst vil måske hævde, at de små musiksoldater var helt uden indflydelse på deres egen situation og fremtid, og at de på grund af deres forældres fattigdom blev presset ind i hæren som hoboister og hornblæsere. Man skal imidlertid passe på med at tage fortællingen ud af dens kontekst, hvor majoriteten af samtidens drenge og piger efter konfirmationen jo heller ikke havde vore tiders selvstændige stil-

lingtagen i forhold til ønsket om uddannelsesretning. Størsteparten af Danmarks befolkning boede på landet, og drenge og piger blev efter konfirmationen heller ikke spurgt, hvorvidt de ønskede at komme ud at tjene på gårdene. Problematikken omkring børnearbejde blev først langt senere rejst af socialt bevidste politikere, og tanken om børns selvbestemmelse med hensyn til uddannelse slog først så småt igennem med den begyndende velfærdsstat og hører derfor en senere tid til. Der er vel næppe eksempler på, at musik har skadet udøveren, heller ikke de drenge, "der havde øre", og som i Christians Plejehus i dets velmagtsdage kom til at gå på en mønsterskole.

Militærmusikken var i 1800-tallet og langt ind i 1900-tallet en kulturfaktor og samtidig det eneste springbræt ud af en håbløs fattigdom som forældreløs til en musikalsk karriere, hvad enten man kom fra det egentlige Danmark eller fra hertugdømmerne, og hvad enten man var indrulleret via Christians Plejehus, fra fattig- eller opfostringshusene, stod i "spillemandsnummer", eller man kom direkte fra ens fødehjem og trådte ind i hæren. De 14-17-årige drenge begyndte gennem militærmusikken også et dannelsesforløb, der gik langt ud over, hvad der dengang var muligt for deres stand i almindelighed. Vel var der dem, der ligesom hornblæser Adolf Dinesen faldt igennem i fattigdom, men langt de fleste steg op ad den sociale rangstige og endte som agtede musikere i garnisonsbyen – flere endog som stabshornblæsere og stabstrompetere – der ud over regimentsmusikken også komponerede og leverede privatmusik til borgerne eller på det stedlige teater, der på denne måde drog fordel af at have professionelle musikere i byen. Et ikke ringe antal af disse musikere lod som regel også deres sønner blive musikere, og på den måde kom ikke så få slægter med og uden "holstensk" klingende navne til at tjene den danske hær i flere generationer.

Da Musikforeningen i København i 1850 ikke mere kunne trække på musikerne fra Det Kongelige Kapel til sine koncerter, idet orkestret skulle passe forestillingerne på Det Kongelige Teater, var det netop militærmusikerne, der kom til at danne grundkernen i Musikforeningens eget orkester: Under komponisten og dirigenten Niels W. Gade, der var dirigent for Musikforeningens orkester fra 1850-1890, sad således i mange år størsteparten af de københavnske regimentsmusikere og spillede symfoniske koncerter både som blæsere og strygere. For manges vedkommende var det de samme musikere, der som små hornblæsere havde deltaget i de slesvigske krige og blæst "avancer" og "retirer" ved Slesvig, Isted og Sankelmark. Netop "hoboisternes" solide og gode

egenskaber som musikere sikrede Musikforeningens orkester dets fine symfoniske præstationer.¹⁰⁰

Med politikernes ønske om en helt igennem national hær ophørte hvervningen af udenlandske musikere med hærloven af 1867. De hvervede fra de hovedsageligt tysktalende områder samt de såkaldte "holstenere", der for størstepartens vedkommende havde stået ved regimenterne i hertugdømmerne, drog efter 1864 med deres afdelinger til det egentlige Danmark, hvor de fortsatte i hæren, fik dansk indfødsret og blandt andet ved indgiftning i danske familier assimilerede sig til at blive kornedanske musikerslægter. En hel del musikerfamilier kan derfor i dag føre deres aner tilbage til plejehuset i Egernfærde, hvor man genfinder stamfædrene, men også musikere, der blev hvervet udenfor hertugdømmerne, og danske musikere, hvis stamfædre begyndte i militærmusikken, har overalt i Danmark præget musiklivet til langt ind i 1900-tallet.¹⁰¹ Danmarks første musikonservatorium blev oprettet i København i 1867, men selv efter dets oprettelse var det for mange unge musikere uden midler eller understøttelse hjemmefra en uopnåelig drøm at blive uddannet som musiker fra konservatoriet. Den lakune udfyldte hæren, og mange af vore store musikere trådte netop deres barnesko i militærmusikken heriblandt de to mest kendte, H.C. Lumbye og Carl Nielsen, der begge som 14-årige begyndte deres første lærerige år ved regimentsmusikken som henholdsvis trompeter ved Fynske Regiments Dragoner og hornblæser ved 6. Regiments Musikkorps.

KILDER

Utrykte kilder:

Rigsarkivet:

RA, Krigsministeriet. 0140-133, Det Kongelige Christians Plejehus 1764-1854, G Stambøger: Dreng 1765-1824, Dreng 1825-1852

RA, Forsvarets Arkiver, Danske soldater i preussisk og østrig-ungarsk fangenskab 1864, udarbejdet af Robert Lemming 2000

Museet på Sønderborg Slot, Museum Sønderjylland:

Dræby, Vilhelm: Erindringer fra 1864 efter dagbogsoplysninger, manuskript 1902.

LITTERATUR

Arendrup, A.V: "Fra Halvmåne til Horn", *Våbenhistorisk Årbog* 1956, s. 122-135.

Arendrup, A.V: "Om Hornblæsning i flåden", *Tidsskrift for Søværnen* 1957, s. 97-125.

Barløse, Børge: "Det Kongelige Christians Plejehus i Egernfærde", *Sønderjysk månedsskrift*, februar-marts 1975 s. 78-83.

Bredsdorff, Christian: *På Feltfod*, København 1911.

Brodersen, Uwe: "Den falske hornblæser". Citeret 14.8.2023. URL: www.dengang.dk.

Bøgeskov, Axel: "Fodfolksmusikorpsets i Danmark gennem tiderne", *Nodestolen* 1959.

Corfix, Martin: "Hans Majestæt Kong Frederik VII's Jagtmusik på Frederiksborg slot", *Custos tidsskrift for tidlig musik* nr. 4. årgang 10, december 2012 s. 8-9.

Danebrog, ugeblad for hær og flåde 1881-1882. *Dansk Musiker-Tidende*, nekrologer m.m., 1911-1942.

Elsborg, Niels: "Den lille hornblæser – digt eller virkelighed" *Våbenhistorisk Tidsskrift*, Bd. 52, nr. 5 2019, s. 6-11.

Friis, Niels: *Militærmusikken*, særtryk Viborg Stiftstidende 1941

Gaardbo, Mogens: Biografier om Chr. Thilo; L.W. Schmidt; W. Schmidt. Citeret 14.8.2023. URL: www.danskmilitairmusik.dk.

Hansen, Laurits: *Spillemanden i Dansk Folkeliv*, Holbæk 1933.

Holst, H.P: *Den lille Hornblæser*, København 1882.

Høyer Møller, Erik: *Livs- og krigserindringer fra 1850-1864 af en gammel feltpræst*, København 1894.

Jessen v., Franz, Schyberg, Bertel: *Dengang jeg drog afsted – samtidiges skildringer og billeder fra årene 1848-50*, København 1948.

Kaiser, Birgit: *Ind i de voksnes rækker en bog om konfirmationen*, København. 1992 s. 9

Krøer, J, Hinge, J: *Den danske Underofficer. Et bidrag til hærens historie*, København. 1916

Larsen, Kai Edvard: *En sønderjydsk Hovding Jacob Peter Reimers*, København. 1927

Liliefalk, Axel, Lütken, Otto: *Vor Sidste Kamp for Sønderjylland*, København. 1904

Lindhard, Knud: *Klingende Spil*, København. 1932

Nielsen, Carl: *Min fynske barndom*, København. 1927

Rist, Peter Frederik: *Fortællinger*, København. 1905

Ræder, Jakob Thode: *Krigserindringer fra 1848-50*, København. 1911

Stilling, Valdemar: *Danske Livregiment til Fods. 1. Bataillon 1763-1913*, København. 1913

Thrane, Carl: *Fra Hofviolonernes tid*, København. 1908

Vaupell, Otto: *Kampen for Sønderjylland 1848-1850*, København. 1888

Waagepetersen, J.T, Norrie, J.W.G: *Fortællinger af 18' bataillons historie*, Sønderborg 1935

NOTER

- 1 Waagepetersen, Norrie 1935, s. 127.
- 2 Hoboist var datidens fællesbetegnelse for militærmusikere efter det franske "hautbois", hvad enten musikeren var messing- eller træblæser. "Hoboer" var forløberen for vore dages obo. I folkemunde blev hoboister dog i Danmark til "hoppegeister".
- 3 Waagepetersen, Norrie 1935, s. 127.
- 4 For infanteriets vedkommende bestod hver brigade af to eller tre bataljoner indtil oktober 1863, og fra december 1863 bestod hver brigade af to regimenter med hver to bataljoner. En bataljon er en kampenhed på 450-1.000 mand inddelt i 3-5 kompagnier. En brigade er en kampenhed, der er sammensat af enheder fra flere våbenarter. Styrken er på ca. 4.000 mand.
- 5 Arendrup 1957, s. 114.
- 6 Ibid.
- 7 Bøgeskov 1959, s. 5.
- 8 Arendrup 1957, s. 114.
- 9 Arendrup 1957, s. 115.
- 10 Friis 1941, s. 20.
- 11 Bøgeskov 1959, s. 6.
- 12 Arendrup 1956 s. 122.
- 13 Waagepetersen, Norrie 1935, s. 27.
- 14 Vaupell 1888, s. 243.
- 15 Ibid.
- 16 Liliefalk, Lütken 1904 s. 346.
- 17 Forfatterens nedskrevne samtale med Hans Fulling den 5. maj 1984 på Julebæk ved Hellebæk,
- 18 Krøyer, Hinge 1916, s. 80-81.
- 19 Barløse 1975, s. 80-81.
- 20 RA, Stambøgerne fra CP, personale 1765-1853: Johann Friderich Mehder var født i Ribe 1785 og var musiklærer i Plejehuset fra 1820 til oktober 1853.
- 21 Krøier, Hinge 1916, s. 81.
- 22 RA, Krigsministeriet. 0140-133, Det Kongelige Christians Plejehus 1764-1854, G Stambøger: Drenge 1765-1824, Drenge 1825-1852.
- 23 Kaiser 1992, s. 9.
- 24 Stilling 1913, s. 132.
- 25 Krøier, Hinge 1916, s. 178.
- 26 Krøier, Hinge 1916, s. 178-179. Stilling 1913, s. 73 og 132.
- 27 Nielsen 1927, s. 126-27.
- 28 Barløse 1975, s. 81.
- 29 Høyer Møller 1894, s. 90.
- 30 Høyer Møller 1894, s. 88-91, RA, Stambøgerne fra Christians Plejehus Drenge 1765-1824, Drenge 1825-1852.
- 31 Krøier, Hinge 1916, s. 145.
- 32 Krøier, Hinge 1916, s. 144.
- 33 Ibid.
- 34 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1825-1852.
- 35 Krøier, Hinge 1916, s. 181.
- 36 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1825-1852.
- 37 Friis 1941, s. 45.
- 38 Ibid.
- 39 Liliefalk, Lütken 1904, s. 399.
- 40 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1825-1852.
- 41 Gaardbo, biografi af Thilo.
- 42 Vaupell 1888, side 166.
- 43 Gaardbo, biografi af Thilo.
- 44 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1825-1852.
- 45 Ibid. , Gaardbo biografi af Schmidt.
- 46 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1825-1852.
- 47 Ibid.
- 48 Gaardbo biografi af Schmidt.
- 49 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1825-1852, RA, Danske soldater i preussisk og østrig-ungarsk fangenskab 1864, udarbejdet af Robert Lemming 2000.
- 50 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1825-1852, Dansk Musiker-Tidende 1916.
- 51 Thrane 1908, s. 269.
- 52 RA, Stambøgerne fra CP, Drenge 1765-1824, Thrane 1908, s. 269.
- 53 Jessen, Schyberg, 1948 s. 42-43..
- 54 Hansen 1933, s. 197.
- 55 Hansen 1933, s. 197-198.
- 56 Vaupell 1888, s. 236-37.
- 57 Waagepetersen, Norrie, 1935, s. 72. Hos Lindhardt 1932, s. 71 kaldes stabstambureauen Orbo.
- 58 Bredsdorff 1911, s. 246-47.
- 59 RA, Danske soldater i preussisk og østrig-ungarsk fangenskab 1864, udarbejdet af Robert Lemming 2000.
- 60 Høyer Møller 1894s. 70-71.
- 61 Dansk Musiker-Tidende 1913. Carl Ferdinand Beyers søn, Valdemar Beyer, fra 2. Regiments Musikkorps fostrede sønnen Aage Valdemar Beyer, der i 1915 trådte ind i faderens musikkorps i Helsingør. Den populære Aage V.

- Beyer sluttede engang sidst i 50'erne sin lange karriere i dansk militærmusik efter at have været musikdirigent ved både 9. 3. og 1. Regiments Musikkorps.
- 62 Rist 1905, s. 148-165.
 - 63 Holst 1882, s. 152.
 - 64 Bygelhorn stammer fra det latinske ord "buculus", "tyr", og er i familie med det latinske "buccina" - "horn", der på engelsk blev til bugle horn. På tysk Bügelhorn, og i Danmark tog vi umiddelbart den betegnelse til os og kaldte det et bygelhorn. I Danmark var det i 1848 københavnerinstrumentmagerne Fasting & Wilde - fra 1852 Fasting & Schmidt og fra 1859 Fasting og Gottfried - som leverede bygelhorn til hæren, ligesom klaphorn, kornetter, trompeter, althorn, basuner, tenorhorn og tubaer til bataljons- og brigademusikken også blev leveret af firmaet. Corfix 2012, s. 9.
 - 65 Larsen 1927, s. 17-18.
 - 66 Larsen 1927, s. 17-18.
 - 67 Holst 1882, s. 173.
 - 68 Brodersen "Den falske hornblæser".
 - 69 Danebrog 1881, s. 181, Holst 1882 s. 171.
 - 70 Danebrog 1881, s. 211.
 - 71 Ibid.
 - 72 Elsborg 2019, s. 6-11, Arendrup 1956, s. 135.
 - 73 Danebrog 1881, s. 217.
 - 74 Holst 1882 s. 173, Danebrog 1882, s. 398-399.
 - 75 Ræder 1911, s. 103-104.
 - 76 Danebrog 1881, s. 219.
 - 77 Ibid.
 - 78 Ræder 1911, s. 283.
 - 79 Danebrog 1881, s. 219.
 - 80 Friis 1941, s. 36.
 - 81 Nielsen 1927, s. 129.
 - 82 Stabshornblæser August Simon (oprindeligt Siemon) var Dannebrogsmænd og bærer af hærens 16. års hæderstegn og krigsmedaljen 1864. Simon var født den 15.4. 1831 på godset "Gyldenstien" i amtet Lehnshahn i Holsten og kom tidligt til regimentsmusikken i Rendsborg. Efter krigen 1864 kom han til Fyn, hvor han fra 1870 til 1889 var stabshornist ved 16. Bataljons Musikkorps - senere 6. Regiment. Efter sin afgang udnævntes han til "krigsassessor" og virkede til sin død den 15.7. 1903 som musikdirektør ved Odense Teater, Skovforeningen "Fruens Bøge" og "Læseforeningen." Meddelt af Simons dattersøn, Carl Zinglensen, guldmedemester i Odense 1964 på bagsiden af kabinetsfoto af Simon, der tidligere var ophængt på Fynske Livregiments Musikkorps' musikstue, Odense Kaserne.
 - 83 Nielsen 1927, s. 159-60.
 - 84 Dræby 1902, s. 4-6.
 - 85 Dræby 1902, s. 7.
 - 86 Dræby 1902, s. 6.
 - 87 Dræby 1902, s.24-25.
 - 88 Liliefalk, Lütken 1904, s. 285.
 - 89 Dræby 1902, s.27.
 - 90 Dræby 1902, s. 8.
 - 91 Dræby 1902, s.7.
 - 92 Friis 1941, s. 36.
 - 93 Dræby 1902, s. 8.
 - 94 Dansk Musiker-Tidende 1911.
 - 95 Hansen 1933, s. 154-55.
 - 96 Dansk Musiker-Tidende 1942: Aalborg orkesterforenings æresmedlem, overhornblæser Rasmus Petersen, fortalte, hvordan musiklivet udfoldedes i Aalborg omkring 1885.
 - 97 Friis 1941, s. 35.
 - 98 Fra december 1863 til november 1864 omdøbtes bataljonerne til regimenter, derfor blev bataljonsmusikken i et års tid benævnt regimentsmusikken.
 - 99 Dansk Musiker-Tidende 1924.
 - 100 Friis 1941 s. 36.
 - 101 Friis 1941, s. 36-42.

Zusammenfassung

Wenn man sich mit der dänischen Regimentsmusik des 19. Jahrhunderts befasst, weist eine beträchtliche Anzahl der Musikernamen eine gemeinsame Verbindung zu Schleswig, Holstein und Lauenburg auf, und die Spur führt uns zu einer ganz besonderen Stiftung, die königliche Stiftung Christians Plejehus in Eckernförde: Hier befand sich eine ziemlich fortschrittliche Musikschule, die der dänischen Armee talentierte Musiker und Hornbläser zur Verfügung stellte. Die meistens verwaisten Jungen waren ab dem Zeitpunkt ihrer Aufnahme in das Pflegeheim bereits für einen Zeitraum von acht Dienstjahren verpflichtet, als sie konfirmiert und zu einem Regiment geschickt wurden. Danach konnten sie sich jedoch entscheiden, nach Ablauf der acht Jahre aus dem Dienst auszuschcheiden oder weiterzumachen. Die kleinen Hornbläser, die 14- bis 17-jährigen Jungen, die an den Schleswig-Kriegen teilnahmen, waren nicht nur die Lieblinge der Regimenter, sondern auch der Bevölkerung. Sie wurden zum Motiv der Dichter, Komponisten und Maler. Im 19. Jahrhundert und bis weit ins 20. Jahrhundert hinein war Militärmusik ein kultureller Faktor und gleichzeitig oft der einzige Weg aus der hoffnungslosen Armut als Waisenkind in eine musikalische Karriere, egal ob man aus dem eigentlichen Dänemark oder aus den Herzogtümern kam. Die überwiegende Mehrheit der kleinen Hornisten wurden angesehene Bürger in der Garnisonsstadt – einige endeten sogar als Stabshornisten und Stabstrompetern. Neben der Regimentsmusik lieferten sie auch private Musik für die Bürger oder im örtlichen Theater, und somit profitierte der ganze Ort davon, dass es in der Marktstadt professionelle Musiker gab.

”Der følger jo meget med Søfarten”¹

Sygdom og helbred i kaptajnskone Dorothea Nissens Kina-dagbøger, 1863-1867

AF FREDERIK LYNGE VOGNSEN

Dorothea Nissen var på rejse til Kina i årene 1863-1867. Hun rejste ikke af eventyrlyst eller som opdagelsesrejsende globetrotter; tværtimod. Hun var kaptajns- og bondedatter fra Løjt, der sejlede ud, fordi det var den eneste mulighed, hun havde, for at være sammen med sin mand; Kaptajn Jep Nissen. På rejsen skrev hun dagbog, og omkring hver femte dag skrev hun om helbreds-mæssige gener om bord, i både stor og lille skala. Disse regelmæssige optegnelser om helbredssituationen om bord – oftest hendes egen – giver et interessant kulturhistorisk indblik i livet om bord på et skib på langfart. Skibet, rejsen og sygdom forbundet hermed er i centrum for nærværende artikel. Hertil tilvebringer dagbøgerne også et noget bredere perspektiv: nemlig en sønderjysk gårdmands- og kaptajnskones tanker om sygdom, behandling og helbredsnormer i midten af 1800-tallet.

Indledning

Kaptajnskone Dorothea Nissens dagbøger fra Kinakysten (1863-1867) er en guldgrube til belysning af Aabenraa-skibenes oceangående sejlad og de medsejlende kaptajnskoners oplevelser i anden halvdel af 1800-tallet. Dagbøgerne er udgivet af Museum Sønderjylland i 2015 under redaktion af Mikkel Leth Jespersen og Bodel Callesen, men allerede før deres udgivelse indgik de som en af hovedkilderne til beskrivelsen af de danske kaptajnsmiljøer i Kina i Mikkel Leth Jespersens *Kaptajner og Kolonier* (2014).² Jespersen bemærker i forordet til dagbøgerne, at: ”Fremover vil ingen kunne forske i disse emner [datidens dansk-kinesiske forhold og kvinder til søs] uden først at se efter, hvad Dorothea Nissen skrev derom [... da] ingen detalje var for lille for Dorothea Nissens pen”.³ Dorothea Nissens daglige optegnelser er ganske rigtig omfattende, grundige og særdeles interessante. Derfor er det også åbenlyst, at de udgør en vigtig kilde til forskning i 1800-tallets søfartshistorie. De kan dog også, som Mette Guldborg bemærkede i Sønderjyske Årbøger årgang 2016, bruges til meget andet og mere;⁴ herunder en kvantita-